Ex oblatione Reverendi
Dni Malnasi

Haáz Rezső Múzeum
Tudományos Könyvtára
Székelyudvarhely

2554.
I
+26 III
I

UTAZÓ LÉLEK,

AZ AZ:

SZÉLLYEL-JÁRÓ GONDOLATI

EGY OLLYAN LÉLEKNEK,

KI

AZ EMBEREKNEK TÁRSASÁGÁT

EGY KEVÉSSÉ EL-HAGYVÁN,

FEL-REPÜLT A' NAPHOZ.

ÉS AZZAL EGYGYÜTT

A' VILÁGNAK BIZONYOS RÉSZÉT

BÉ-JÁRVÁN,

UTAZÁSÁRÓL SZÁMOT ÁD

GÖBÖL GÁSPÁR

KETSK. PRÉD. ÁLTAL.

PESTEN,

NYOMTATTATOTT TRATTNER' BETÜIVEL.

Haáz Rezső Múzeum
Tudományos Könyvtár
Székelyudvarhely

Quas ego te terras, & quanta per aequora vectum
Accipio! — — — — —

VIRG. AEN. L. VI.

Oh SOL! qui tibi creditum
Debes hunc comitem, finibus Hunnicis
Reddas incolumem, precor,
Et ſerves animae dimidium meae.

Imitat. Horat. Carm. L. I. Odes III.

986

JO-AKARÓ OLVASÓ!

HOGY az Emberi Lélek a' Világot bé-kerüllye, abban nintsen ſemmi lehetetlenség: ſzinte ugy, mint abban, hogy az Ember az egéſzl öldet bé-kerüllye; mellyre már ſok példák vagynak. De hogy ez a' Lélek, azon módon kerülte légyen bé a' Világnak nagy réſzét, a' mint mondja: ezt azért hiheted-el, hogy az ö Tapaſztaláſiról tett le-iráſival, igen nagy hitelt ſzerez magának. Mert valamit mond, hogy látott, ugyan azokat mondják máſok-is, a' kik teſteſtöl lelkeſtöl meg-járták azokat az Orſzágokat, a' mellyeket ö látott. Söt ollyan nagy meg-egyezés vagyon az ö beſzéde, 's azoknak leſzédek között, hogy talám még kételkedni is lehetne felöle, ha vallyon vólt-e ö tsak egy lépésnyire is kivül a' ſzobáján; és vallyon nem tsak a' más valóságos utazóknak tapaſztaláſokat tette-e, a' maga gondolkozáſinak *matériájává*. Akármint

van a' dolog, meg lehet jegyezni ebben a' Lélekben ezeket:

1. Hogy ez, valóságos Magyar Embernek a' Lelke. Meg-tetszik ez, mind a' Magyar Nemzethez való nagy indúlattyából; mind az ö Beszédének folyásából. Az ö Beszédének folyásából láthatni, hogy ö a' Magyar nyelvet, a' téjjel egygyütt bé-szivta, nem nagy korában tanulta, valóságos Magyarok között gyakorlotta; nem ollyanok között, kiknek fele része egy Nemzet, a' másik, más: úgy hogy, ha egymást meg akarják érteni Magyar-Országon, más harmadik nyelvet kell fel venniek, tudni-illik, a' Deákot. Nem tsuda, ha az illyenek között tiszta Magyarsággal nem beszéllenek még azok is, a' kik külömben született Magyarok vo..ának. Nem illyen helyen tanúllyák a' Magyarságot azok, a' kik a' született Frantzia ZAYROkat is olly szép Magyar ruhákba öltöztetik, hogy a' Frantzia ruhájok, tsak annyival illik ö nékiek jobban, hogy azt egészszen a' testekhez szabták, ezt pedig a' már egészen készen lévö ruhához alkalmaztatták.

Vagynak ollyan Magyarok, a' kiknek gondolkozásaik, bátran el-mennének sokszor, az Olasz, Német, Frantzia, és Anglus gondolatok között: 's még is azoknak minden erejek és szépségek elvész az ö szájokban, 's pennájok alatt. Oka ennek ez; mert az ö nyelveket, a' melly leg-szebb a' maga természetében, azöknak a' nyelveknek esetekhez akarják alkalmaztatni, a' mellyek közönségessen ki-pallérozott nyelveknek méltán tartattattnak. Mellyböl osztán a' lesz, hogy a' Magyarságot sokszor meg-eröltetik, sokszor kezét lábát ki-tekerik, érthetetlenné, 's esméretlenné tészik.

Azt lehet észre venni ennek a' Léleknek Beszédéböl, hogy, ha az ö gondolati fel nem érték is, az elmésebb Nemzetségbéli Lelkeknek gondolkozásaiknak fellengöségeket: de tsak ugyan, a' mit ö ki gondolt, egész eröben, 's azomban eröltetés nélkül ki-is tett. Biztattya hát magát azzal, hogy ha szinte válogatott gondolatival nem is, de tiszta, és érthetö Magyarságával, Némes Nemzetének jó kedvét meg-nyeri.

Meg - tetſzik továbbá, hogy ez a' Lélek valóságos Magyar Embernek a' Lelke, a' Magyar Nemzethez való nagy indulattyából. Akárhol jár ö: ſoha az ö Hazájához való ſzeretetét le nem vetkezi. Tsak el-türtetheti magát, mig a' tenger felett repdes. De mihelyt ki-ér a' ſzárazra; mihelyt embereket lát; ezek mindjárt ki-ütik ſarkából az ö halgatását; már azutánn, fél ſzemmel az alatta lévö Orſzágot, fél ſzemmel kedves Hazáját nézi. Söt ſokſzor mintegy magán kivül ragadtatván, nem állhattya, hogy az ö Hazájának dolgait, azoknak az Orſzágoknak, 's Tartományoknak dolgaik közzé ne elegyitſe, a' mellyek felett jár.

2. Meg lehet jegyezni ezen Lélekben, hogy ö magában is együgyü lévén: igen ſzereti az együgyüséget minden dolgokban. Nem az ollyan együgyüséget, a' mellyet alatsonyságnak lehet mondani; a' melly ſokakat arra veſz, hogy ſokſzor ollyan alá való dolgokat mernek közönségeſsé tenni, a' mellyeket, ha tudna is valaki, még is el-kellene felejteni; ſokſzor olly bárdolatlan, paraſzt, söt motskos, a' ſzemérmetesség, és gyomor ellen-való

ſzólláſokkal élnek; hogy vagy igen tsendes, és magán eröſzakot tenni tudónak, vagy ſemmivel nem gondolónak kell lenni az ollyan Olvasónak, a' ki botránkozás nélkül olvashattya öket.

Az ollyan együgyüséget ſzereti ez a' Lélek, a' mellyben nintsen ſemmi felesleg való pompa, tzifraság: hanem minden dolog a' maga terméſzetéhez illendö ſzinben adattatik-elö. Az illyen együgyüség haſznos, és diſzes: e' tetſzik ennek a' Léleknek. A' ſzólláſoknak külömbkülömb-féle tekervényeiben álló bújálkodáſt, mint minden haſzon nélkül való ékeſséget, gyomorbol utállya.

Innét vagyon az, hogy mikor ez a' Lélek meg-határozta magában, hogy Nemes Hazájának ſzámot adjon az ö utazásáról, még pedig verſekben; 's énnékem, mint leg-bizottabb Baráttyának 's Felemáſsának, e' felöl való ſzándékát meg-jelentette, azt kérdem töle, hogy mitsoda Verſnek a' nemét válaſztja magának: ö moſolyogva azt feleli: Tudom hová tzélozol — — Haldd

meg az én értelmemet. Vagynak régi, vagynak ujjabb Vers-irásnak módjai. A' régiek közzül, leg-jobban illenék az én tzélomhoz, a' négy ſorbol álló, 's négy helyen egyformán végezödö Vers neme. De minthogy iſjabb koromban tapaſztaltam, hogy tellyes lehetetlenség, az illyen forma verſekben el-kerülni a' ſzó-ſzaporitáſt: ezt a' Vers nemét éppen nem ſzeretem ebben az idöben, a' mellyben mind az idöt, mind a' beſzédet, nagyon meg kell kémélni, mint minden egyéb dolgokat is.

Vagynak az ujjabbak közzül ollyanok, a' kik ezt a' Vers iráſt orvoſolni akarván, két ſort el-hagynak a' Versböl: de azomban, igen ſzoros határok közzé r.keſztik a' meg-hagyott két ſort. Mert az ö Verſeikben, nem tsak minden ſornak két egyforma hangzásának kell lenni: hanem azonn kivül, minden betün meg-mért lépéſſel kell ſántikálni. Ez mennyire meg-ſzoritſa az elmének ſzabad gondolatit, akárki által láttya. Hagyom hát a' Versnek ezt a' nemét is, ama' ritka ajándékkal

biró GYÖNGYÖSI-eknek, kiknek Poétai ereikben folyó Pegazusnak vize, olly ſebes és erös mozgáſt ád a' gondolatoknak, hogy ezek, az ö leg-ſzoroſabb köteleik között-is, nem jutnak arra a' boldogtalanſágra, hogy az ö érthetöſégeket fel kellyen ö nékiek áldozni, a' fület tsiklandoztató egyforma hangzásnak, vagy a' módos, és regulás ſántaságnak.

Annyival inkább nem akarom az én Gondolkozáſaimat a' régi Görög és Deák Verſeknek, külömbkülömb-féle lábakon ugráló formáikban önteni. Tiſztelem azokat, a' kiknek erre, mind idejek, mind kedvek vagyon. Ezt az egygyet kérem Nemzetemnek képében ö tölek, hogy mind azokat gorombáknak ne tartſák, a' kik az ö képzelödéſeiknek tsudálatos fellengöſégeket utól nem érik, vagy az ö verſeiknek meſterſéges ugráláſokban álló ſzépſégeket által nem láttyak, következésképpen, illendöül nem betsülik. Nem mind gorombák azok, a' kik a' Stajer vagy Menüet tántzot járó lábaknak regulás meſterſégeknél, jobban ſzeretik a' ſzép magyar, és regulás tántzot

járókat nézni. *Trabit ſua quemque voluptas.*

Én tsak a' közép utat válaſztom. Az én Verſeimnek ſora leſz kettö, és ugyan annyi egyforma hangzáſok. Nem ſzégyenlem ezt a' haſznos együgyüséget; a' mellyet nem tsak Nemes Nemzetemben lévö ſok Tudóſok, kik a' Parnaſzſzusnak felsö Táblájához illenek, már egy kevés idötöl fogva gyakorolnak: hanem a' más tudós Nemzetſégeknek is, ditsöſséges koſzorút nyertt Poétái, meg-nemeſitettek; kik az illyen Verſeknek ſzárnyain, a' Pindus Hegyének tetejére olly magaſan fel-repültek, hogy nem tsak az én tántorgó lábaim öket utól nem érhetik, de gyenge ſzemeim is, a' völgynek méllységéröl alig ſajdithattyák.

Igen ſokat teſz elöttem az, a' mit meg-jegyez a' Frantzia Nemzetnek egy leg-ditsöſségeſebb Poétája, a' *Henriádoknak* halhatatlan emlékezetü Szerzöje. Ez igy ſzóll: Lehet addig Olaſz nyelven ſzáz jó verſet formálni, még Frantzia nyelven tizet, a' többek között azért: mert az Olaſz ſzók, mind tsak

ezen a' négy hangon végezödnek *a*, *e*, *i*, *o*. És igy mig a' Frantzia két egyformán végezödö ſzót talál, addig az Olaſz talál huſzat. (Lettre ſur les langues, ecrite par de Voltaire à Tovaſi Deodati) Ha hát Frantzia nyelven nehezebb verſet irni, mint Olaſzon, azért hogy a' Frantzia nyelvben hét hangon végezödnek a' ſzók, amabban négy hangon: mennyivel nehezebb leſz ismét Magyar nyelven irni, mint a' Frantzia nyelven is: úgymint a' mellyben, a' ſzóknak ſzüksége mellett, hét rövid, és hét hoſzſzú magán hangzó betük vagynak; a' mellyeknek hangzáſokat, nem lehet a' jó versbe öſzve fogni, ha ſzinte a' betüknek azon formájok, vagyon is. Igy p. o. ezeket a' ſzókat: *Tálát*, *Falat*, *Élés*, *Feles* 's a' t. tsak az igen vigyázatlan, vagy az igen megſzorultt Vers-iró fogná egy járomba. Elmennek ugyan, el, egymás mellett a' Magyar versben is néha: de ſzegre vonnak; a' Frantzia Versnek jármában pedig ſzépen meg-egyeznek. Ebböl én azt látom, hogy e' külömben is megſzorittatott nyelvre, káros ollyan jármot

tenni, a' mellyet az Atyák sem hordoztanak, és a' mellyet még a' ki-pallérozott nyelvü Frantziák sem hordozhatnának-el. Elég, úgy gondolom, elöször a' Magyaroknak keresni a' Frantzia Poétákkal való egyenlöséget: azutánn igyekezhetnek a' Görög és Deák Poétáknak meg-haladásokra.

L'egalité content un Sage
Terminons ainsi le Procez
Quand on est egale aux Francois
Ce n'est pas un mauvais partage. *Ibid.*

A' Böltsek meg-érik az egyenlöséggel
E' Parnassusi per légyen illyen véggel:
Ha ki a' Frantzia Nemzettel verset fut
Annak örökségül nem leg-rosszabb rész jut.

Végezetre. Meg lehet jegyezni ebben a' Lélekben, hogy ö a' Keresztyén Filosofiának nem tsak nem ellensége, hanem kiváltképpen való szeretöje. Értem ezenn a' Filosofián azt a' Böltseségnek szeretetét, melly minden elöre bé-szivott, vagy a' test érzékenységeitöl meg-vakittatott képzelödésektöl üres lévén; helyt ád mind azoknak az Igazságoknak, mellyek, vagy egyenesen magából a' Józan-okosságból, vagy, a' mi ennél hathatósabb, az Isten' ki-jelentetett akarattya, 's beszéde által meg-világosittatott Józan-okosságból, Igazságoknak lenni meg-esmértettnek. Ezeknek, ez a' munkájok az emberben, hogy a' ki ezek felöl önnön magában meg-vagyon győzettetve, az, a' Nagy ISTENNEK szent tökélleteségeinek, bölts munkáinak tisztelettel való tsudálásokra, és a' maga erköltseinek mindenekben való meg-jobbittására, ezek által hathatósan öszlönöztetik.

Ezeket elöre meg-jegyezvén, most tsak ez egygyet emlitem, hogy a' ki olvassa ennek a' Léleknek leszédeit a' Második Résztöl fogva, úgy képzellye magának sokszor, mintha nem ö olvasná azt, hanem onnan fellyül a' nap mellöl hallaná ettöl a' Lélektöl. Igy sokat segit magán. Nem külömben azoknak az alatt való jegyzéseknek meg-olvasása által, mellyeket azoknak kedvekért szükség vala fel-tenni, a' kik a' külsö Hi-

ſtóriákban, és a' Terméſzeti Dolgokban nem eléggé jártoſok.

Költ Ketskeméten 1785-dik Eſztendőben Szent Mihály Havának 19-dik napján.

ELSÖ RÉSZ.

HARMATOS ſugári a' piros Hajnalnak
El-kéſzitték uttyát a' fényes nappalnak.
A' homály, melly addig a' Földet le-zárta,
Szaladt, a' mint a' Nap ſúgára bé-járta.
Valamit az Éjjel álomba meritett:
A' közelitö Nap meg-elevenitett.
Ujj lélek, ujj élet jött minden Rendekbe,
Okoſok, érzök, és érzéketlenekbe.
Minden a' kék Égnek leg-fényesb tsillagát
Ohajtotta, 's várta a' Napot ö magát.
A' hives Hajnaltól meg-terhesült fü-ſzál,
Mellyre a' harmatnak drága gyöngye le-ſzáll,
Egyenes derékkal, fejét ſem görbitve,
Tiſztelni a' Napot fel vala kéſzitve.
A' levegö-égnek minden madarai,
Kiknek ſzálláſt adnak a' fák zöld ágai,
Eſtvélyi fekvélek módiát változtatták,
Fejek' a' fel-kelö Napnak forditották.

A' kik az alatsony föld' ſzinén nyugodtak,
Arra rendeltetett Strásákat tartottak.
Kik a' Levegöben fenten repdesnének,
'S ha látnák a' Napot, menten hirt tennének,
Hogy, a' mint illenék, azt meg-elözheſsék
'S elébb, mint az öket, ötet köſzönthesſék.
Én pedig még akkor álomban merülve
Egy fa alatt, a' zöld füvön el-terülve,
Még addig nem próbáltt könnyü pihegéſſel
Ujjitám teſtemet a' friſs levegövel:
A' midön hirtelen esik laſsú zengés
Száz húrú tzimbalmot gyözö ſzáz nyelv pengés
Itt van! - Itt van! - E' ſzó füleimet hattya
'S ſzememből az álmot menten ki-ugrattya.
Mi ez? - Gondolkozom, 's fel-vetem ſzememet;
Söt talpra állíttom egéſzſzen teſtemet.
Hát! (így ſzóllok) nints-e itt is nyugodalom?
El-érhet-e ide félelem 's fájdalom?
Hiſzem! nints itt ember, kitöl kellyen félni;
E' magánoſságban lehet bátran élni
Hogyha az Emberi Társaság félelmes
Azért van: mert edgyik másnak veſzedelmes,
Az erös el-nyomja az erötlenebbet;
Gazdag, ſzegény nyeli ama' ſzegényebbet.
A' ki a' Törvénynek ki-ſzolgáltatója,
Az a' gonoſzoknak ſokſzor pártfogója.
A' kiktöl oltalmat 's ſegittséget várnak,
Azok utánn ſirva 's félelemmel járnak;
De én már ki jövén az Emberek közzül,
'S e' puſztát válaſztám tsendes lakó-helyül

Hogy

Hogy itten ſenki is nem lévén terhemre,
Elnék tsendes munkám utánn vig kedvemre.
A' mit az áldott föld teremne dolgomra:
Lenne étem, itom, és ruházatomra.
Meſzſze a' pompától, 's mértékletlenségtöl,
Mentt lennék az éhség 's akármelly ſzükségtöl.
Meſzſze ſzemeiktöl amaz irigyeknek,
Kikkel társaságok tellyes embereknek.
Ama' két jó barát ſzent társaságában,
Lelkemnek teſtemben való lakásában,
Fel nem háborodó tiſzta tsendeſséget
Látnék, mig el-érném az utolsó véget.
Már ennek is vége! — Mind a' Társaságban
Félni 's reſzketni kell, mind a' puiztaságban!
Mérges kigyó lappang a' zöld pásint között.
Farkas bárány-börbe nem egyſzer öltözött.
Terem a' roſz ott is, a' holott nem vetik,
Fejem' ott is, hol nem gondolnám, kergetik.

Ki vagy a' ki engem látſz? Ki vagy ki kergetſz?
Jöſzte közel, véllem ſzemtöl ſzembe lehetſz.
Ha jó vagy: igy töled én ſemmit ſem félek
Mert én is úgy, mint te, ártatlanúl élek.
Ha roſz vagy: ártatlan ſorſomat gondold-meg,
'S kárttevésre kéſzültt kezeidet fogd-meg.
Vagy, ha már méltatlan vagyok az életre,
Öllj, vágj, kéſzen léſzek mind a' két eſetre.
Ha mind a' puſztaság, mind a' népes Város,
A' tsendes életnek veſzedelmes 's káros;
Ha ortzám' mind egyik mind máſik bufittya
'S meg-untt éltem' laſsú halára ſárgittya:

Mit kéfel? fiefs, jöjj, repülly e' prédára:
Ha már látfz, ne halafzd fzándékod' fokára.

Néki hevültt fzivem bús gondolatokat
Forrván, mint meg-annyi habzó tajtékokat,
Szikrázó fzememmel mindent nézek körül,
Ki az, a' ki az én veſzélyemnek örül?
Nints fenki. — Nem hifzek a' magam fzemének.
'S az alatt fülembe ujj hangok jövének.
Ez a' kis madarkák reggeli zengéfe,
Kiknek torkot nyitott a' Nap' fel-tetfzéfe.
Ezek mind meg-annyi kémjei valának
A' több madárságnak nyugvó táborának.
Ezeknek fzép hangjok vala a' jel-adás,
Hogy már féfzkeikben nem lehet maradás.
Itt van a' Nap: fzárnyra mindnyájan keljenek,
'S néki módjok fzerént köfzöntéft tégyenek.
Ezt abból néztem-ki; mert, hogy a' zengés lett,
Mindenfelé tsak a' fok madár fereglett.
Az éneklök, vidám 's ékes nótájokat,
A' fzóllók, duplázták fok hangú fzavokat.
E' meg-lévén, kiki el-méne helyére,
'S indult napfzámjának el-végezésére.

Én pedig, a' midön egyedül maradék,
Ilyen gondolatra, 's belzédre fakadék:
Ah! melly veſzedelmes az elme játékja,
Ha nints okofságtól vetett tartalékja!
Fél az ember ott is, hol nem fenyegetik,
Nyakra före fzalad, a' hol nem kergetik.

A' nevelés fzerez fok képezéleket,
A' nagy tudatlanság érleli ezeket.
Mellyek ha majd kiben sürü vért találnak,
Még az életet is képzelik halálnak.
Sárkányokat látnak a' köd-fellegekben,
Bolyongó lelkedet temetö helyekben.
Ha hol fok holtt teſt van, 's zsiros párázattya
Meg-gyúl: a' tudatlan nézöt meg-futtattya.
Azt gondollya fzegény, hogy ötet késérti;
Holott a' Terméfzet' munkáját nem érti.

Éppen illy dolog az, a' mi rajtam eſett;
Mert engem fektemben fenki nem kereſett.
A' Társaságbéli félelemnek jármát
Vittem a' puſztába: 's a' tett bennem lármát.
Még a' madár-fzó is engem meg-rettentett:
Mivel félelmefsé a' képzelödés tett.
A' fok örvendezö fzárnyok harfogáfa
Ugy tetfzett, mint pallos, puska tsattogáfa.
De hogy majd fel-hevültt vérem tsendefedett,
'S az okofság bennem ekképp' erösedett,
Már akkor nem láttam okot félelemre,
Hanem meg-ujjittó 's friſſittö örömre.
Jött a' Nap, 's nékem is a' fzemembe ötlött,
Belém annyi kedvet, mint felém fúgárt, lött.
Ah! (mondék) Terméfzet bölts 's remek munkája!
Te! a' Világofság tárház 's kamarája!
Álly-meg egy kevéfsé, tartóztasd magadat,
Függeſzd-fel, ha lehet, el-kezdett utadat.
Álly-meg ágyas-házad' meg-nyiltt ajtajában
Völegény! utánnad nyögnek a' fzobában.

A' mennyin kivánnyák látni ſzeméllyedet
Elöl: hátul annyin ſirják el-mentedet.
Vagy ha már ezekre viſzſza nem tekinteſz;
'S mindent az elöre-nézésre igy inteſz:
Álly-meg te magadért, hadd nézzék ſzépséged
Tovább, és tsudállyák tovább ékeſséged'.

Mi vagy Te oh! ſzép Nap? hol vetted magadat?
Ki határozta-meg fel-költöd 's nyugtadat?
Ki az? a' ki téged a' világoſsággal
Fel-övedzett, mintegy aranyos ruhával?
Ki adta te beléd azt a' melegséget,
A' melly mindenekben ſzül elevenséget?
Ez, még a' Földnek is mély gyomrát bé-járja;
Ettöl, még a' Hold is fényeſséget várja.
A' te járáſodnak febes folyamattya
Olly, mint a' repülö elme' gondolattya,
Melly bátor bé vagyon rekeſztve egy várban,
De meg-fut hirtelen mindent e' Világban.
Moſt az Ég leg-felsöbb tsillagit visgállya;
'S majd a' feneketlen vizeket uſzkállya.
A' te teſtedet is mérö-lántzra veti,
'S meg-mondja e' földröl, mi a' kerületi a).

a) A' tudós Anaxagorásnak a' Görögök oltárt épitettek azért, hogy öket meg-tanitotta arra, hogy a' Nap nagyobb az ö Peloponnéſuſoknál. De a' mái Természet-visgálók, magát tennék azt kötalak közzé, mint eſzelöſt, a' ki a' Napot az egéſz Földnél is kiſebbnek tanitaná. Többnyire úgy határozzák-meg a'

Söt tsak egy ſúgárod' ugy fel-haſogattya,
Hány ſzinlégyen bennehogy nyilvánláttattya b)
Tudja, melly nagy légyen annak ſebeſsége c).
'S hogy lehet minden teſt más más ſzinüſége d).

máiak, hogy a' Nap mintegy tiz ſzáz ezerſzer, vagy, egy milliomſzor nagyobb a' mi egéſz Földünknél.

b) A' Napnak minden ſúgárát, hét egymástól különbözö ſzinekre lehet fel-haſogatni az a' végre kéſzittetett üveg (prisma) által. Ezek a' ſzinek a' ſugárban, mind egymáſon feküſznek, 's egyik a' máſikat mintegy elfedezi; de az emlitett üveg, egyiket a' máſiktól el-válaſztya, és mindeniket a' maga valóságos ſzinében mutattya. Ezt lehet néminémüképpen tapaſztalni a' ſzivárványon és a' harmaton.

c) Ha az ágyú golyóbis ollyan ſebeſséggel menne huſzon öt eſztendeig, a' millyen ſebeſsége vagyon akkor, a' mikor ki-lövettetik: úgy érhetne-el a' Naphoz. Melly ki-mondhatatlan ſebeſségnek kell hát annak lenni, mellyel a' Napból ki-lövetett ſugárok a' Föld felé jönnek: úgymint a' mellyek, Newtonnak mértéke ſzerént, heted-fél minuta alatt ide érnek. Lettre ſur l'Optique de Mr. Newton par de Voltaire.

d) A' ſzint okozzák a' teſtben azok az apró lyukatskák, mellyek a' teſtben vagynak. A' mitsodás ſzin bé-veheti magát ezen lyukatskákba, ollyan ſzinü leſz a' teſt. Mert ezek a'

Hogy huzod magadhoz minden Tsillagidat,
Mint el-válhatatlan útas társaidat. e).
Hogy vagy igen meſzſze el ne távozzanak,
Vagy közelebb, mint kell, hozzád ne járjanak.
Hanem hogy meg-tartsák azt a' nagy mértéket,
Mellyet a' TEREMTÖ ö eleikbe tett.
Mind ezt az emberi értelem viſgállya,
'S ellen-mondhatatlan okokkal próbállya.
Igy adja mennyei tüz eredetének
Jelét, 's halhatatlan nagy Terméſzetének.
Igy mutattya azt meg-hogy tsak attól függhet,
A' ki volt, van, leſz, 's hogy ne légyen nem lehet
A' ki ád mindennek mind lételt mind mozgáſt
'S mindenen meg-tartja a' leg-főbb orſzágláſt.
Kivált az olly nemes teremtett dolgokon,
Kik haſonlatoſok ö hozzá ſok okon.

Te is, oh fényes Nap! vagy ennek munkája,
Lettél, a' mikoron ſzóllott az Ö ſzája.
Ez inditt-el téged ma is a' futáſra,
'S bizonyos határt mér fel-kellés 's nyugvásra.
Mellyet által-hágni nem lehet tenéked;
Mert a' Mindenható' keze tartja féked'.

ſzinek látſzanak - ki a' lyukatskákból; a' többi ſzin viſzſza-verödik a' teſtöl, mint a' lapta a' kötöl vagy fától. *u. ott.*

e) Ezek a' Plánéták, vagy Bujdosó Tsillagok mellyek a' mi Földünkhöz tartoznak.

Menny hát, ſieſs, kövesd, végezzed útadat-
'S azoknak, kik várnak mutasd-meg magadat.
Èn pedig, a' mivel lehetös, követlek;
Mert, mint az Igazſág példáját, ſzeretlek.

Vaſtag, földböl való teſtem! te itt maradj;
Nem lehet a' Nappal hogy verſet fuſs 's ſzaladj.
Te pedig, Mennyei Tüznek réſzetskéje,
Halhatatlan lelkem', gondoló elméje,
Repülly a' Nap utánn, egéſz ſzabadſággal
'S a' mit ö lát: te azt viſgáld gondoſsággal.
Ha ö néki ſzabad mindeneket nézni:
Néked illik, ſöt kell, muſtrára idézni.
A' jót és a' roſzſzat ö egyaránt láttya,
Rútra, ſzépre fénnyét egy formán botsáttya.
Mert ö nem tud közttök külombſéget tenni.
Másként is ezeknek éppen igy kell lenni.
Mivel a' Mennyei ATYÁT igy példázza
Ki jókra, roſzſzakra javait raházza.
De te, nem tsak láthatſz, hanem itélhetſz is
Külömbſéget a' jó, 's a' roſz közt tehetſz is,
Hogy igy ezt el-kerüld, amazt fel kereſſed,
'S boldogulásodra meg is ſzerezheſſed.
Ez egy vége van a' Józan-okoſságnak;
Ez egy uttya van a' kivántt boldogſágnak.
Repülly hát én elmém! fellyebb a' Nap felé,
'S az ö nagy útjába ereſzkedjél belé.
Láſs, hally, visgálly mindent, 's jegyezz-fel magadnak;
És mindenröl ſzámot adj végén utadnak.
De hogy el ne maradj tsak az olly dolgokat
Viſgáld; mellyek önként fel-adják magokat.

MÁSODIK RÉSZ.

A' Jeges Tengerről.

MINT a' kerek abronts minden pontotskája
Egymásból függ, ha nints sohol is tsorbája.
Akár kezed huzzad annak kerületén,
Akár a' mozogjon 's kezed állyon helyén:
Végre azt a' pontot tsak ugyan el-érted,
Honnét az abrontsot leg-elöször mérted.
Igy van a' Napnak is felettünk forgása,
Igy megy véghez húsz 's négy órás utazása.
Megy-e a' Nap vagy nem? most azt nem visgálom
Állyon ö, és a' Föld fordullyon: egy nálom.
Mivel a' melly véget magamnál fel-tettem
En, azt mind két féle módon el-érhettem.
Valami a' Napnak magát meg-mutatta,
Szinét semmi tölem el-nem titkolhatta.

A' Földet nyelni kész, de le-zárt tengerek,
Kiknek a' szelekkel örökös a' perek;
(Mert a' Természetnek ez áldott törvénnye,
Hogy a' tengereknek mélységes örvénnye
A' forgó szeleknek vetetsék alája,
'S igy a' meg-poshadás ne férjen hozzája)
A' tengerek, mondom, elöször látszottak,
Mint a' rájok feküdt szelekkel hartzoltak.
Rettentö ütközet! én messziröl néztem,
Még is egy félelmem' másikkal tetéztem.

Hogy jött minden felöl a' szél mormolással!
Hogy rohant és miként küszködött egymással!
Mindenik, magának kivánt felsöséget,
Ezért tett az erö ellen dühösséget.
A' tenger nem tudta, mellyiknek engedjen,
Mellyik ellen tartsa magát, vagy széllyedjen.

Itt az Északi szél sürü fergeteggel
Nyomta, 's ostromlotta fagyaló hideggel.
A' jég-hegyek alatt meg-szakadtt mélységek,
A' pokol' torkáig érö üregségek,
Mellyek a' mint nehéz terkektöl tágulnak,
Mérges tajtékzással egymásra omolnak.
Mint meg nem szelidültt lovak 's elefántok,
Kik elsöbb magokról mindent földre hánytak,
Kevélyek; gondolván hogy már mentek léssznek:
Holott ujjabb terhet reájok fel-tésznek.
Igy mikor a' Mélység egy hegyet magáról,
El-tolt, 's a' fenékig nyomott oldaláról:
Alig vesz egy kevés pihenést magának,
Hogy tárgya lesz ujjabb hegyek ostromának.
Eröszakot szenyved; nyög nagy zuhogással;
Törteli a' Jeget darabra egymással.
Mint mikor a' földben öszve verödött büz
Meg-gyul, 's ropogással el-sül a' fojtott tüz:
Ez, az ott levegö eget ketté üti,
'S edgyik üregségböl másikba kergeti.
Az, nem talál helyet, hol ki-szélesedjen,
'S az ötet perselö lángtól menekedjen.
Majd hát a' szoritó Földet meg-renditti,
'S meg-repedtt oldalán magát ki-repitti.

Ez jó ö magának: de jaj mind azoknak,
A' kik a' meg-rendültt Föld ſzinén lakoznak.
Reng, reſzket, repedez, rohan mind rakásra,
Valamit az ember kéſzitett lakásra.
Söt a' hegyeknek is értz fondamentomok,
Mellyeket fundáltak Mindenható Karok,
Helyekből egéſzen ſokſzor ki-mozdulnak,
'S az alattok lévö völgyekre omolnak.
Törik és puſztittyák a' kiſſebb dolgokat,
A' kik ellenekbe tették ö magokat.

Igy mikor az öſzve verödött hegy-jeget,
Melly ſokſzor haladja ezt az alsóbb eget,
A' meg-buſult örvény magáról le-veti,
'S rendes állásába magát helyhezteti.
Az le-dül, 's egymáſtól el-váltt oldalai,
Mint a' felleg-várnak le-omló falai
A' midön a' kiſſebb hegyet el-borittyák,
A' törtt daraboknak ſzámát ſzaporittyák.
Tolong -- ſikolt -- korrog a' ſok jég egymáſon.
Még a' Terméſzet is rémül illy romláſon.

Illyen rettenetes a' Víz ábrázattya
Mind két felöl, hol van a' Föld ormozattya.
Mints, és nem is lehet olly magát el-ſzántt ſziv,
Bár ſok a' nyerésért ſzáz veſzéllyel meg-viv:
Hogy ezen a' réſzen ſzerentsét próbálni
Merjen, 's bátorkodjon ezzel ſzembe ſzállni.

Külömben, óh! mit is keresne e' réſzen?
A' melly minden jótól foſzttva van egéſzen,
A' mellyet még maga a' Nap is el-kerül,
Vagy tsak rajta fénnye hajnal formán derül.
És minelyt elö-jön ezen végsö pontja:
Fordul; 's baráttságát e' réſzſzel fel-bontja.

Én a' vég tengernek tsak egyikét néztem,
'S ebből a' máſikra itéletet tettem.
Azt énnékem látnom éppen nem lehetett,
Látáſom a' Napnál tovább nem érhetett.
Ez pedig, a' midön fénnyét egygyel közli,
A' máſikat akkor éppen el-mellözi.
Tsak az ott tsillámló Tsillagokra hadja,
Még futását a' más réſzen ki-ſzaladja.
Oh! melly rettenetes lehet hát az a' réſz,
A' melly a' napfényből ſokáig réſzt nem véſz!
Tsak tiz 's hat oráig nem látni a' Napot,
Melly nehéz! Hát ekkép töltni hat holnapot?
Melly keſerves lehet az a' nagy éjtſzaka,
A' mellynek hat holnap után ſzakad nyaka.

A' Tengernek ezen két végsö réſzei,
A' Mindenhatónak erös petséttyei;
Mellyeket ſenkinek vagy fel-ſzakaſztani,
Vagy akármelly meſter-kézzel fel-bontani,
Nem lehet. Az ember úgy vagyon alkottva.
Hogy minden dolgoktól légyen tanittatva
Ez a' Föld is (mellynek bizonnyal van vége,
De olly, mellyet el-zárt az Ur' Böltsesége)

Ez a' Föld, oh Ember! azt adja tudtodra:
Hogy vég nélkül való hely kéſzült ſzámodra.
Ennek vagyon vége: de azt nem láthatod.
Amannak nints: magát de fel-találhatod.
Vége vagyon ennek: néked is leſz véged.
Titkos az; az, ez is; légyen eſzeſséged.

HARMADIK RÉSZ.

A' Nagy Tengerröl.

ELSÖ SZAKASZ.

E. KÉT vég tenger köztt vagyon a' Nap' útja,
És azt eſztendönként egyſzer meg is futja.
Télt, Tavaſzt, Nyárt, és öſzt a' ſzerént tsinálgat
A' mint ezenn fellyebb, vagy alább, ſétálgat.
Már itt a' Tenger is nem ollyan rettentö,
Jóllehet hogy itt is tsak ugyan Tenger ö.
Irigy, állhatatlan, mord, könyörületlen;
Itt köſziklás, amott ismét feneketlen.
A' Terméſzet ötet ſok ſzép ritkasággal,
Még az aranynál is betsesb drágasággal,
Meg-rakta. Ö ennek haſznát nem veheti,
Még is azt meg-tartya, valamint teheti.
Rá fekſzik, 's iſzapos sárral bé-mázollya,
'S ha belöl nem lehet, kivül meg-motskollya
Lopni kell azt töle; önként ſemmit ſem ád;
De vigyázz: mert, mikor nem vélnéd, rohan rád.
A' fö, fül, nyak, kezek, 's lábok ékeſsége,
Mellyet az embernek talált kevélysége;
Oh! melly ſokaknak ſzült reménytelen halált!
Melly ſok gyöngykeresö végsö veſzélyt talált

E' Tenger az ollyan Gazdagnak példája,
Kinek drága kintstsel rakva a' ládája,
De ö annak semmi haſznaival nem él;
Még is éjjel nappal a' tolvajoktól fél.
Egéſz napokon is azonn gondolkozik,
Söt még álmában is azzal álmadozik:
Hogy leheſſen venni, ſemmit el-nem költvén;
Jól-lakni, a' hasba eledelt nem töltvén.
Több jót várhatſz, hidd-el, az irigy tengertöl,
Mint az illy oſtoba rút fösvény embertöl.
Mert a' töled tsak az olly dolgot ſajnájja,
Melly nélkül teſtednek nints ſemmi hibája.
Lehetſz egéſséges, erös, ruhás, és ép,
Lehetſz ſzeretetre méltó, ékes, és ſzép.
De ez el-nézheti mezitelenséged',
Akkor hizik, hogyha láthattya éhséged'.
Szegények! az illyen tsudát kerüllyétek,
A' ki elött *adni* halálos nagy vétek.
Ti pedig, oh! boldog fiak 's örökösök,
Kiknek ſzerentséül jutnak illyen ösök,
Azt a' boldog órát békével várjátok,
Hogy meg-fogja öket a' rájok ſzórtt átok.
Majd a' bé-hunytt ſzemek elött vidámsággal,
Meritek a' ſok pénzt egéſz bátorsággal;
De a' meddig élnek, öket ne bántsátok;
Ha gyülölit k is, ſzemekbe áldjátok.
Mert ſokſzor hallani ollyatén dolgokat,
Hogy az illyen forma nemtelen fiakat,
A' kik az atyákkal egygyet nem értenek,
'S meg-mondják, Oh Atyám! ezek nem illenek:

A' meg-buſultt atyák éppen meg-tagadják,
Klaſtromra vagy földben a' pénzeket hadják.
Ti, mondom, oh fiak! ezt el-kerüllyétek,
A' halálnak való föt is betsüllyétek;
Söt mikor a' teſtek már meg-hidegedett,
'S minden inok erek ölzve merevedett:
Aranyat, ezüſtöt, ott ne pengeſſetek,
Hogy fel-támad, áttól akkor is féljetek.
Hanem mennél elébb a' ſirba bé-tévén,
Belöl vidám ſzivvel, kivül gyáſzba lévén,
Mennyetek a' vaſas el-rejtett ládáknak,
'S a' ſok lakatokkal le-zártt kamaráknak:
Szabaditſátok-ki a' ſzegény foglyokat,
'S még meg ſem tiſztitván penéſz 's roſdájokat
Igazittsátok-el mind az ö dolgokra,
Mennél elébb lehet, hágjatok torkokra.
Igy a' Maradéktól azt a' jót nyeritek,
Hogy ezt az életet békével élitek.
Nem kivánnyák ſoha a' ti holtotokat,
Nem mondják, hogy látnák bár kéſz ſirotokat
Én pedig gyülölvén a' perlödéſeket,
Mellyek oſtromolni fognak benneteket.
Itt hagylak, 's hol valék, oda viſzſza térek;
E' ki-tsapáſról is engedelmet kérek.

MÁSODIK SZAKASZ.

Mondám hogy a' Tenger irigy, 's állhatatlan;
Irigységét láttad: lásd, melly nyughatatlan.
Oh! de, hogy iriam-le állhatatlanságát,
Majd minden órai változandóságát?

Mint az ö fövenyét meg nem ſzámlálhatni:
Sok változáſait igy meg nem foghatni.
Moſt rendes mozgáſſal ſzinét tsillogtattya,
Majd mind fenekeſtöl magát fel-forgattya.
Moſt még a' kis hal is kedvére uſzkállya,
Majd a' Tzet-hal benne helyét nem találllya.
Kereſi az örvényt hogy el-rejtezheſſen,
'S az ötet verdesö habtól mentt leheſſen.
Ez a' Vizi minden állatok Királja,
Kinek lángot 's tüzet okád vizes ſzájja,
Bár a' vaſat tsak ugy tartya, mint a' polyvát,
Az atzélt mint régi redves és rothadtt fát;
Ki ſokſzor jó kedvböl magát meg-fúvallya
'S a' Tengert egéſzen azzal fel-forrallya.
Mikor megy, fejével ſzéles borozdát vág,
Hátulról követi fejér világoſság.
Ha fekſzik, rak haſa alá köſziklákat,
'S ezeket ugy tartya mint a' lágy párnákat a).

a) Longinus Pogány Filoſofus és Nagy Orátor, igy ſzóll azon Munkájában, mellyet irt a' Beſzédnek nemes fellengöségéröl (Sublimitas): A' Sidóknak Törvény-adója Móſes, a' ki nem közönséges ember vólt, igen illendöen gondolkozott az Iſtennek Nagyságáról, és Hatalmaſságáról; és ezekröl éppen úgy ſzóll, mint illik Azoknak Méltóságokhoz, a' midön igy kezdi el az ö Törvényeit: Mondá az Iſten, Légyen Világoſság; 's lett. Légyen Föld; 's lett. (Longini Tract. de Sublimi Cap. 7.) Nagy gonoſzság, hogy a' Kereſztyének között találkoznak ollyanok, kik az egéſz Szent Irásban nem találnak egyebet alatsony gondolatoknál és beſzédnél. Olvaſsák-meg tsak azokat, a' mellyeket találnak a' többek között Jóbnak harmintz nyoltzadik, 's következendö réſzeiben (honnan vétettek, azok is, mellyek itten a' Tzethalról mondatnak) 's akkor ditsekedjenek, az emberi Ekeſen-ſzóllásnak, a' Szent Irás felett való méltóságával.

Ez

Ez is, mondom, mikor a' Tenger akarja,
Fél, reſzket, 's ha lehet, fejét el-takarja.
Nem is távozik-el meſzſze barlangjától
Tart a' tsendes Tenger' hamar haragjától,
Mert ez, mennél jobban látſzik, hogy tsendeſebb:
Annál inkább lehet majd veſzedelmeſebb.
Ha ſzine egyenlö, mint az üveg kriſtály,
Rettegj; mind két kézzel akkor kormányra
ály.
A' leg nagyobb veſzélyt illyenkor kéſzitti,
E' kis pihenéſſel magát eröſitti.
Meg-érzette hogy jön a' ſzelek' tábora,
És a' fellegeknek menyköves zápora.
Nézd, már oda távol hogy forr! hogy fakadoz!
Hogy fejérlik! melly ſok habokkal dagadoz!
Ez, az öſzve-tsapott ſzeleknek munkája,
'S a' bizonyos veſzély hirt-hozó poſtája.
Ne várd-bé, eny-helyre vidd hamar hajódat,
Utazó! vagy ſzánd el halálra magadat.
Sieſs, mig fel-érnek ama' dühös ſzelek,
Kéſz halált hordoznak a' mellyek ö velek.

Kik bátor egymáſſal mind ellenkeznének,
De a' te veſztedre öſzve-eskŭdnének.
'S mintha nem volnának a' ſzelek elegek.
Hartzolnak ezekkel ellenek az egek.
Sürü fellegekkel magokat bé-fedik,
A' Nap' fényét hozzád menni nem engedik.
Dél ſzinben is ollyan ſetét éjt tsinálnak,
Melly árnyéka lehet az örök-halálnak.
Mellyben repdes lángja a' tüzes kénkönek,
'S rettentö világot tart a' ſzenvedönek.
A' dördüléſeknek ſzörnyü harſogáſa
Még a' kö-ſzivnek is öſzve-olvadáſa.
Ah! kö-ſziv, Ah! értznél erösb emberi ſziv!
Mi az, a' mi téged e' veſzély közzé hiv?
Hát az a' föld, mellyből vettél eredetet,
Nem adhat-e néked ételt 's öltözetet?
Mit kereſed azt a' haſzontalan kintset,
Mellyre a' Természet tett illy nagy bilintset?
A' telhetetlenség vihet-e ennyire,
Hogy fejed' ki-tégyed a' halál' révire?
Ama' halhatatlan léleknek, mellyel birſz,
Tsiga-vérért 's gyöngyért ſententziát hogy irſz

De jól van. Ha kinek ez élet kelletlen,
Az ellen, oh Tenger! légy könyörületlen.
Törjétek-le Szelek! kevély árbotz-fáit,
Szaggaſsátok ſzéllyel öblös vitorláit.
Állíttsátok magát ſzembe a' Halállal,
E' minden Királynál hatalmasb Királlyal.
De magának még is meg-kegyelmezzetek,
Mint ISTEN' képére, ö rá úgy nézzetek.

Ti, oh! ſzéllyel omlott házoknak deſzkái,
El-törtt hajójoknak rongyollott táblái,
Vegyétek még egyſzer öket vállatokra,
'S vigyétek a' közzel-lehetö partokra.
Te is, Tenger! ha már magad' meg-boſzſzultad,
Hogy ezen ö vizi várokat fel-dultad;
Parantsolly melletted buzgó habjaidnak,
Hogy ök ne ártlanak hódoltt foglyaidnak.
Söt az olly teſtet is, kit a' lélek el-hágy,
Mint ki halhatatlan 's állandóbb Házra vágy,
Tudd-meg, Tenger! az ÚR ſzámon kéri töled,
Leſz olly nap, hogy ki kell mind adni belöled.
Bár ſok ezer réſze egymáſtól el-vállyon,
De ſzükség, hogy akkor ismét öſzve-állyon.
Az ÚR, a' ki ötet a' földböl formálta,
Hogy kell öſzve-rakni réſzeit, próbálta.
Ö, a' rothadtt magból mai is teremt búzát,
'S ſok ſzáz eſztendöket meg győzö élö-fát
Ha ezt, a' Természet által véghez viſzi:
Az, meg leſz, ha Maga ſzolland; hitem hiſzi.

E' HIT pótollya-ki elmém rövidségét,
Azokban, haladják mellyek tehettségét.
Mindent által-látni, ért'ni, tudni mindent,
Nem Embert, ſem Angyalt; hanem illet ISTENT
Neyton, ki e' földröl minden Eget bé-járt,
Más: más egy Hottentót, kit egy föld-lyuk bé-zárt.
E' butától, Neyton, de nints olly meſzſzire,
Mint az Angyal lehet ö hozzá mennyire.

De az Angyal Newtont ugy meg nem haladja,
Mint ISTEN az Angyalt a' mennyire hadja.
Ha hát Newton tudhat sok ollyan dolgokat,
Mellyek meg-haladják a' Hottentótokat,
'S ezeknek nem szabad még-is kételkedni,
'S a' tudós Newtonnal perbe ereszkedni:
BÖLTSEK! ti emberi elmének tsudái!
Sététes egünknek ragyogó fáklyái!
Meg engedjük, közttünk világoskodjatok,
Legyetek nap, hold, 's más fényes tsillagzatok,
De emberek vagytok, ezt észbe vegyétek,
A' bölts 's nagy TEREMTÖT velünk tiszteljétek
Ha mit láttok ollyat szava' 's munkájában,
Melly nem fér elmétek mérséklö lántzában;
Hihetetlenkedö kevélyek leztek-e?
Egy szem port e' Földdel egy latban teztek-e
Ha a' nagy böltseség ennyire vezethet:
Énnékem kotzkája bátran vakot vethet.
Inkább legyek kevés tadománnyal biró,
Mint bölts, 's TEREMTÖMET meg-itélö BIRÓ.
Készebb vagyok zablát vetni értelmemre,
Mint gántsot keresni, dolgába, veztemre,
Ha a' miket szóllott, avagy tselekedett.
Nem értem; nem szóllok igy: Ez nem lehetett.
Hitelt adok az UR bizonyos szavának,
Hiszem bölts 's szent végét minden munkájának
Bár én annak uttyát 's módját nem láthatom:
De tudom hitemben meg nem tsalattatom.
Hitván féreg lévén, ha véle perelnék,
Örök gyötrelmeket ezzel érdemelnék.

Nagy titok elöttem egy leg-kissebb fü-szál,
Melly ISTEN szavára terem, nö, és fenn-áll
Szólly hát! a' mit mondasz, bizonyosnak hiszem
Véges értelmemet szódnak foglyul viszem.
Mondjad: fel támasztod porrá lett testemet:
Hiszem; bár haladja módja értelmemet.
Ha könnyeb az Égnek 's a' Földnek el-mulni,
Mint a' nagy TEREMTÖ' szavának tsonkulni:
Miért kételkedném ez igéret felöl?
Ezer a' sok példám erre kivül belöl.
Oh! nem mondom: ISTEN! ezt hogy tselekeszed
Hiszem; igéretül mikor egyszer teszed.
Meg-nézem mi edgyez Szent Természeteddel,
Vagy mit vihetsz véghez ISTENI kezeddel,
E' két regulához mértt Józan-Okosság,
A' Hihetetlenség ellen kész orvosság

NEGYEDIK RÉSZ.

Az Egéſz Tengerről.

A' még gondolatim ſzéllyel repdeſének,
Közel látom végét a' tenger vizének.
Jut eſzembe e' Száz' egy Filoſofuſa,
A' Józan-okoſzág' kevély Pátronuſa,
Ruſ ſzó, mikor egyſzer arról kérdeztettnék:
Miért hogy kotsiban öt' nem ſzemlélhetnék?
Igy ſzóll: A' Terméſzet' gyönyörüſégeit,
Minden földnek külön külön terméſeit
A' visgállya, a'-ki uttyát gyalog járja;
Nem az, a' ki magát a' kotsiba zárja.
Ugy van. — E' nékem is volt elég káromra,
Hogy vigyáznom kellett utazó társomra,
Ez, a' millyen gyorſan haladott mellettem:
Futáſát követni kéntelenittettem.
Bizom hát más dolgok iráſát azokra
Kiknek kedvek vagyon laſsúbb járáſokra.
Mennyi a' tengernek hoſzſza 's ſzéleſsége a).
Miért nem pótollya ſzélét a' mélysége. b).

a) Némellyek a' Régiebbek közzül abban az értelemben voltanak, hogy a' Tenger két annyi helyen fekſzik mint a' ſzáraz Föld. De miólta naponként ujabb és ujjabb ſzigeteket, 's földeket találgatnak a' Hajókázók: már most

Miért hogy a' Földet nem tsak körül-vette,
Hanem ſok helytt magát közbe is ſzinlette c).

arra hajolnak a' Terméſzet-viſgálók, hogy a' Tenger, nem tsak nem nagyobb, hanem valamivel kiſſebb is a' Száraznál. (*Ioh. Chriſt. Starmii Phyſica Sect.* I. *art.* 4. *Cap.* II.)

b) Szinte annyi Víz lehetne a' Tengerben, a' mennyi ſzükſéges a' Földre nézve, úgy is, ha kiſſebb helyen feküllnék; de azomban méllyebb volna. Nagy böltseſsége tetſzik mindazáltal a' Terméſzet' Urának abban, hogy a' Tenger' Vizét ſzélyeſen ki-terjeſztette. Mert igy az ö ſzéleſen ki terjedö ſzinéröl, ſokkal több gözölgés mégyen-fel minden ſzempillantáſonként, mint ugy mehetne, ha ſzinte annyi viz lenne ugyan benne, de azomban az ö ſzine keskenyebb lenne. A' Földnek pedig a' kell, hogy a' Tenger bövön gözölögjön; mert ebböl leſz a' bö eſö. (Derham Theol. Phyſique Chap. V. p. 66. Note 2.)

c) Ennek okait igen ſzépen öſzve-ſzedve, és meſterſégeſen ki-rajzolva, igy adja elö T. T. Szönyi Beniamin, Hold-Mezö-Váſárhelyi Prédikátor, az ugy nevezett Gyermekek Fiſikájában; a' mellyet mindar által, az idös Magyar Derkámok is nagy gyönyörüſéggel olvaſhatnak.

✻. 3. A' Száraz határt vét a' tengereknek,
Tenger határt vét minden föld ſzéleknek
Földet a' Tenger mindenütt nyallya
A' Föld a' Tengert ſok helytt bé-fallya,

4. A' Tenger, mint kaptsokkal kötelekkel,
Földhöz köttetett a' folyó vizekkel,
Mellyek abból Föld alatt ki-gyülnek,
Fellyül pedig mind öszve kerülnek.

5. Isten a' Földet sok helytt-meg szakasztott
Szük ajtón abba tág Tengert áraszt ott.
Ezekkel, mint földben vertt szegekkel,
Erös a' Föld a' sok Tengerekkel.

6. A' Föld széleit a' Tenger szélekben
Sürün bé-rövt az egész kerületben.
A' Tengernek is tsipkés szélei
Föld szélekben vertt erös ékei.

7. Igy függ e' kettö egy kerek tsomóban,
Semmi nem tartja ezeket valóban;
'S noha természettel külömböznek,
De egy mással még is meg-egyeznek.

8. Mind a' kettönek egymáson van helye,
Egymáshoz vonszó magnesi ereje.
A' Föld magához a' Tengert vonnya
A' Tengernek Földön van otthonnya.

9. A' Földnek semmin való függésének
Semmit nem árt szörnyü nagy terhe enneks
Mert a' bölts Isten azt tselekedte,
Mind négy részét egy mértékre vette.

10. Ez egyes Mérték van a' nagy részekben
Egy formán nyomnak egymás elleneben
A' Napkeleti Napnyugotival
Egy formán nyom 's Déli Eszakival

(*Lásd a' Második Elmélkedést a' Kerek Földröl.*)

Hogy van, hogy most fészkét itt szárazon hadja
Túl pedig a' partját szinte meg-haladja? d)

d) Mindennapi tapasztalások ez azoknak, a' kik a' Tengernek bizonyos részeihez közel laknak, hogy minden tizenkét óra alatt, a' Tenger vize fel dagad, és ismét-meg apad. A' Dagadása tart többnyire, hat oráig, a' Lappadása ismét más hat óráig. A' dagadása sok helyeken olly nagy, hogy ha magas partjai nintsenek, kilentz mértt földnyire ki-önti magát, 's ismét a' lappadásával, kilenz mértt földre bé-apad; ugy hogy az utazó hajókat sokszor szárazon hadja. Igy jára Nagy Sándor, mikor az Indus folyó vizén seregével egygyütt ment a' tengerre. A' viz el-folyt a' hajók alól, 's ö Görög lévén nem tudta ennek a' tenger részének szokását, hanem az ö hajóinek meg-akadásokat, arra magyarázván, hogy az Istenek nem akarják azt, hogy tovább mennyen viszsza teit. (Varenii Georg. Gen.) Nints mindazáltal a' Tengernek mindenütt illyen észre vehetö dagadása és lappadása; hanem függ az ö fészkétöl. A' honnét, haszontalanságot tselekesznek azok, a' kik az Izrael Népének a' veres tengeren száraz lábbal lett által-menetelét, nem tsudának, hanem természeti dologak akarják tartani. Mert egy az, hogy a' Veres tengerről tudjak azt a' mai utazók, hogy annak semmi részének sints ollyan nagy meg-lappadása, hogy a' Fészkét egészen oda hagyta (Varenii Geog. Gen.) Más az, hogy ha Mózes tudhatta a' tenger szokását 's ugy merte néki vinni a' népet: Farahó, 's az ö népe még jobban tudhatta; ö hát ismér nem mert

De tsak hamar ide viſzſza törekedik,
'S változhatatlanúl apad, nevelkedik.
Ezeket, 's ezekhez haſonló dolgokat
Hogy érts: hallgasd ama' bölts Társaságokat
Mellyek az Emberi Nem' ditsöſségére,
Nézvén a' TEREMTŐ' fö tzéllya 's végére,
A' Nagy Terméſzetnek titkait visgállyák,
'S mindenütt, mindenben az ISTENT találljyák,

Ti pedig oh! bátor ſzivü nagy Buvárok!
Inkább a' Tengeri mint Földi Polgárok,
A' kik többet jártok a' mord Viz tetején,
Mint a' ſzáraz Földnek gyönyörü mezején;
Vegyétek jól ſzámba amaz állatokat,
Mellyek a' Tengerben élik világokat.
Hadd tudjuk, azoknak ſok ezer nemei
Hányſzor többek mint a' Száraz' terméſei
Hogy azt, ki a' Tengert markába ſzorittya,
'S annak kintsével is Földünk' gazdagittya,
Mi, a' kik e' földnek vagyunk tsak férgei,
Imádjuk; hajolván lelkünknek térdei.

volna néki menni; tudván, hogy addig által mehet rajta, mig a' tenger vize viſzſza jövetelének ideje iſmét el-jöne.

ÖTÖDIK RÉSZ.

A' Szigetekről.

MINT a' ſetét éjjnek komor tekéntete,
A' mellyben bé-borul az Eg' menyezete,
Vidám 's örvendetes ſzint vészen magára,
A' mikor bé-hattya a' Nap' ſzép ſugára.
A' Terméſzet fel-kél melly aluvásából.
Tsendes, de rémittö el-halgatásából.
Ollyan vólt nékem is nézni a' vizekre
'S azutánn bé-látni a' ſok ſzigetekre.
A' haborus Tenger a' millyen ijjeſztö,
A' Száraz 's a' ſziget olly lelket éleſztö.
Ezek nékem annyi olaj-ágok lettek,
Mennél nagyobb ſzammal öſzve ſereglettek.

Ah! ékes Szigetek! úgy nézlek titeket,
Mint a' falba rakott erös vas pléheket.
Hogy öſzve nem omlik a' Föld' alkotvánnya,
Hogy azt a' ſzél's a' hab ſzerteſzét nem hánnya
Egy réſzről, ti vagytok a' kik azt tartyátok,
Mert báſtyául néki teſtetek adjátok.
Ti ſzállatok ſzembe e' nagy ellenséggel,
Mellynek habja rohan rontó dühöſséggel.
Mint a' vén Oroſzlán' meg-tompultt fogai,
Ollyak általatok a' Tenger' habjai

Száját hasztalan a' Föld ellen táttya,
Gyengült erejének a' fövény késztgáttya,
Ha kik a' haboknak lennének prédái,
Azoknak ti vagytok nyugotó bárkái.
Ha fogy az utazók vizek 's eleségek,
Töletek telik-ki minden segitségek.
A' Tenger járatlan maradna örökre,
Ha nem találhatnánk benne Szigetekre.
Senki nem mérné-meg a' Föld' kerekségét,
Nem járná-bé a' Viz' nagy temérdekségét.
A' gazdag Napkelet a' sovány Nyugottal,
(Meg-nem elégedvén ez, illy állapottal)
A' ti kintsetekért egy Hazává lészen,
A' Föld' tulsó végé szültje, él-éresen.
Igy a' külömbféle emberi Nemzetek
Meg-láttyák, hogy Egy vólt az ö eredetek.
Mert bátor egymástól nyelvvel külömböznek
Bátor másként élnek, laknak, és öltöznek:
De a' mi az Embert tészi valósággal,
Abban meg-edgyeznek mind szép igazsággal.
Tudósabb a' másik, de ez is tanulhat,
Semmi az ö lelkén e' részben nem mulhat.
Tanullyon az Indus Páris vagy Oxfordban a)
Nem lesz több tudomány az ott termet Lordban

a) Páris, Frantzia; Oxford, Anglia Országokban igen nevezetes Városok, a' Tudományoknak virágzó Mühelyeikről.

Newton ha született volna Summatrában b).
Vagyha neveltetett volna Spitzbergában c),
Most az ö nevére egy térd sem hajolna,
A' bölts 's tudós világ néki nem hódolna.
Azokban, kik lakják Kuskót vagy Potosit d),
A' régibb idönek most nem ládd lakosit.
Kináld most üveggel 's tsengö harangokkal,
Fel-váltjáké-arany 's ezüst darabokkal?
Nem — 'S mi vitte oda az ollyan lelkeket,
A' kik látnak ezek közt külömbségeket?
Ne kérd. - Durva az értz a' Földnek gyomrában
Senki nem mondaná, mit rejt-el magában;
A' tüz 's a' kéz de majd ugy ki-pallérozzák,
Hogy még a' Királyi Fejek is hordozzák.
A' hasznos szántó-vas ha tsak egy helyben ül,
Rosdát kap: gyakorlás által meg-fényesül.

b) Szummatra: igen nagy Sziget a' Napkeleti Tengeren. Minden tudomány 's vallás nélkül vagynak az ö örökös lakosi. A' Hollandusoknak vagyon ott öt Várok, és hatalmasabbak a' Szigetben lévö Királyoknál.

c) Spitzberga, szélsö föld az Északi Tengeren, mellyet a' Hollandusok fel-találtak, ezer öt száz kilentzven ötödik Esztendöben.

d) Kuskó, Potosi, Peru Tartományának, Amérikábam nevezetes Városi az aranynak bövségéröl, 's régi tudatlanságokról. A' Spanyolokhoz tartoznak. Jó két fejös tehén volt, kivált régenten.

Az, a' homoknak is tsak a' ſzinét hántya,
Ez, a' gyep-földet is araſznyira ſzántya.

Hogy minden mindenütt nints azt nem ſajnálom;
Itt is a' Terméſzet' nagy URÁT tsudálom.
Légyen Napkeleten gyöngy, tsiga, füſzerſzám,
Mellyekre vágy kevély nyakam, és kényes ſzám.
Az én földem terem olly bölts embereket,
A' kik bé nyargalnak minden tengereket.
Ezek Amérikát foſztják aranyától,
'S ezenn több jót veſznek a' más Indiától.
Az ö Hazájokat mikor dazdagittják,
Ama' két tudatlan Világot tanittyak.
El-megy a' Kereſztyén a' veſzendö gyöngyért,
'S drágább gyöngyöt hágy ott ezért a' göröngyért.
Az Igaz ISTEN-nek eſméretét hadja
E' pogánynál, kinek gyöngyét el-ragadja.
Bár ſokſzor a' néki nintsen is tzéllyában,
Hogy változáſt tégyen annak vallâſában.
De az Iſten véle, mint eſzközzel, ugy él,
Nem tudva is ſzolgál annak, kit hiſz, 's nem fél.
Igy viſzi a' madár ſokſzor a' ſzájába
A' ſzép virág-magot, 's el ejti útjába,
Az, a' dudva 's lapu köztt majd gyökeret vér,
'S olly ſzép leſz, hogy véle még a' kerti ſem ér
Ez hát a' TEREMTÖ' munkás böltseſsége,
Hogy igy öſzve-járjon a' Földnek két vége.
Más tzélt teſz a' föſvény ember' ſziv magának;
Más tzéllya az ISTEN' igazgatáſának.

Ez, még a' roſzból is tud nagy jót ki hozni,
Tud titkos utakon haſznoſon dolgozni. —

De mit látok! - E' ſok ſzámtalan hajókon,
Mellyek ſeregelnek a' Sziget partokon,
Ugy forr a' ſok Ember mint a' munkás hangya,
Mikor még tarlóján van a' ſok kalangya.
Ezeknek Liliom van lobogójokon,
Amazoknak Veſzſzök függnek záſzlójokon e).
Ezek között egy SAS hogy fel-emelkedék!
'S melly nagy gyorſaſsággal meg is telepedék!
Hogy tépi egy lábbal a' Liliomokat!
Maſikkal ſzétt rugja a' Veſzſzö-ſzálokat!
Hogy néz mindenfelé kettös nagy fejével!
Hogy vigyáz, a' Napot meg-gyözö ſzemével!
Ah! jól tudom KI légy. -- Hogy itt látlak: elég
Hódollyon-meg Néked mind a' két Tenger vég.
Tiſztellye minden Nép ezt a' nagy Felséget,
Esmérjen az Indus Magyar Nemzettséget.
Ez, magát Áſián hajdan által-vágta,
'S Európa' fülét nagy réſzént meg-rágta.
Ha jó termö földén eddig tsak hallgatott,
Még ki-pótolhattya a' mit el-mulatott.
Tud ez Bölts is lenni, nem tsak jó Katona,
Pállás jó baráttya lehet, mint Bellona.
Kezét fel nem törné Herkules' fegyvere,
Hogy lenne kormányhoz gyenge a' tenyere.

e) Frantzia Orſzágnak három Liliomok, Hollandiának egy tsomó Veſzſzö a' Tzimerek.

Hozzá ſzokott régen a' Mars' tsatájához,
Hogy ne ſzoknék hozzá a' Tenger' habjához.
Ha más nemzettségek öt' moſt tsak nevetik,
Tudomány, 's pénz nélkül gondolván, megvetik:
Még ſirva keresik az ö barattságát,
Tsudállyák Böltseit, 's a' Nép' gazdagságát.

De még e' tovább leſz! Moſt törik az utat,
Mellyet a' Nagy JÓSEF e' népének mutat.

HATODIK RÉSZ.

A' FÖLD-röl közönségeſſen.

MÁR a' ſok ſzép ſziget mind el-maradozott,
'S ſzemem elött ujjabb látás nyilatkozott.
Mind ezek, meg annyi aitaji valának,
A' nagy és roppant föld ékes Tárházának.
Ha tsak az Ajtó is illy ſzép és ékes volt,
Oh! mi leſz belölröl e' drága kintses Bolt!
Itt hát Lelkem! itt álly ugyan tsak talpadra,
Vigyázz el-fáradni nem tudó társadra.
Ha a' Tenger felett békével járhattál,
'S egy viznek is nevet nevedröl nem adtál a).
Itthon vagy. Lehet hát bizott reménséged,
Hogy nem leſz ez útban ſemmi rövidséged.
A' Nap tüzitöl is eleinte féltél,
Hogy talám meg éget róla ugy itéltél.
De lám töle nem lett ſemmi bántodáſod.
'S meg tanita erre lett tapaſztaláſod:
Hogy a' tüznek nintsen a' Lelken ereje,
'S nem lehet ſzennyétöl meg tiſztitó helye.

a) Sokſzor a' vizek azokrol neveztetnek, a' kik beléjek halnak. Icarus Icarias nomine fecit aquas. Ovid.

Teſt a' tüz: más teſtet égethet ujjithat;
A' teſt nélkül való lelken nem jobbithat.
FÖLD! a' mellyet teſtém talpai tapodnak,
Moſt látom ſzépségét bölts alkotványodnak.
Soha illy ſzépséget te töled nem vártam,
Mikor kevély lábbal a' hátadon jártam.
Elmém a' fellengös Egeket visgálta,
'S az elötte-lévö kintset meg utálta.
A' ſzép tsillagoknak rendjek, és forgáſok,
'S változáſt nem érzö kelélek, 's nyugváſok.
Gondoltam egyedül méltók a' tsudára,
Holott talpam alatt lelek illy tsudára.
E' meg eſik. Pigál vághat ollyan képet,
Rendes helyén kivül, melly nem mutat ſzépet b)
Hoſzſzú, vaſtag nyaka, az órra képtelen,
(Igy ſzoll a' tudatlan) dereka diſztelen.
A' karja nem illik öſzve a' lábával,
Rút a' feje, hoſzſzan el-nyuló ſzájával.
Itten a' mettzö kés nagyon mélyen bé-járt,
Ott, hogy nem domboſabb a' diſzeſségnek árt.

Pigál halván mind ezt, a' fejét tsovállya,
'S hogy illyen betstelen Remekie, ſajnállya.
Nagy tudatlanságát láttya a' Nézöknek,
'S moſolyogva int a' Tudós ſzeretöknek.

b) Pigál, igen nevezetes kö-faragó Frantzia Orſzágban. Itten véttetik mind azokért, valakik ebben a' ſzép Meſterſégben máſokat fellyül haladnak.

Azomban fel vonnyák a' képet helyére,
Todulnak mindenek az ö nézésére.
Pigál éllyen! — Pigál! áh! bé el-találta!
Igy ſzoll az is, a' ki az elött roſtálta.
Hogy illik a' feje ékesült nyakához!
Orra, ſzeme, ſzája, kettös ajakához.
Éppen illyen derék kellet-e láb 's kéznek,
Romában is ennél ſzebb képet nem néznek.

Igy lehet a' Földnek formáját gondolni,
Igy kell annak minden réſzeit fontolni.
Ha ki ezen ſzemét olly helyröl jártattya,
Melly nem a' nézésnek mért határozattya.
Ott is, a' hol nintsen, hibát talál benne,
'S azt mondja kevélyen: ez másképp jobb lenne c).
Miért nem egyenlö, igy ſzóll, felsö Réſze?
Miért van egymáſtól nagy külömbözéſe?
Itt magos hegyei a' felleget érik;
Ott letét üregjét loha meg nem mérik.
Itt a' mezitelen köſziklák rutittyák:
Ott a' tüz és hamu völgyét el-borittyák.

c) Nemö dixerit terram pulchriorem eſſe, quod cavernoſa ſit, quod dehiſcat in mutis locis, quod disrupta caveis et ſpatiis inanibus, iisque nullo ordine diſpoſitis, nulla forma; nec quae aliud contineant quam tenebras et ſordes; vnde graves et peſtiferae exhalationes, terrae motus &c. (Thomas Burnet, apud Derham Theologie Phyſique. Chap. III.)

Itt a' folyó-vizek nagy áradáſaik,
A' ſzegény lakoſok végső romláſaik.
Amott ſok mért-földig tartó kotus nádja,
A' halált okozó rut gözit okádja.
Nints ſzeri ſzem ſzáma a' kietlenségnek,
Melly barlangja a' ſok dühös ellenségnek.
Itt a' rajta lakók ſzinét nem ſzánthattyák;
Amott veſzedelmes vizét nem ihattyák.
Miért nem lehetne ezt jobb rendbe venni?
Széppé, és haſznoſá mind egyformán tenni. --

Te pedig oh ember! ki igy gondolkozol,
Ki vagy? TEREMTöddel hogy perelſz 's oſztozol.
Haſzontalan féreg! Talám azt gondolod,
Valami vagy: a' ſárt hogy orroddal tolod.
Te akarſz-e böltsebb lenni az ISTEN-nél?
Kinek egy por-lángot fontyában nem tennél.
Mikor voltál amaz Felséges Egekbe?
Hogy onnan le néznél a' nagy mélységekbe.
A' Földet egyſzerre vallyon bé láttad-e?
Ujjod közzé ötet te ſzoritottad-e?
Mikor vólt kezedben az a' nagy tzirkalom,
A' mellyben egyedül van ez a' hatalom.
Hogy ama' vég nélkül-való nagy Egeket,
Meg mérje; 's el-oſzſza pontba, térségeket:
Igy minden Teſt réſzét köz illendöségre,
Végye; 's mindent vigyen tökélleteſségre.
Ha te mind ezekkel még nem ditsekedhettz:
Lásd-meg oh vakmerö! mivel kevélykedhettz.

Te! a' ki földet ſzép hangon ótsárlod,
'S a' tudatlanoknak voxokat vásárlod,
Emeld-fel, ha lehet, magad a' mélységröl,
'S tekints le a' földre a' harmadik Égröl.
Ott van annak ſzéke, a' KI ezt formálta,
'S nyugotó 'Sámolyal lábának tsinálta d).
Söt, jöſzte tsak közel a' Nap járásához,
Mellyhez halgat a' föld mint Magnes vasához
Ha olly formátlannak innét is találod:
Nints boldogtalanabb teremtés te nálod.

Nem! - oh! annál ſzebbet látnod nem lehetne:
Mint a' millyen látáſt a' föld hozzád vetne.
Mitsoda Méltoság néz ki-e Hegyekböl:
Mellyek emelkednek fel a' mély völgyekböl
Fel-emelt fö, Teſtnek; zöld fa, Mezöségnek;
Hegy az ékeſsége, a' hoſzſzas térségnek.
E' nélkül, meg unnék nézni te reád, föld!
Nem tetſzik az egy ſzin, bár leſz haragos zöld.
De hogy a' te formád illy ſzépen változik,
Szemem a' nézésben ugyan tsiklándozik.

A' Hegy oldalából ki-nyult köſziklákra,
Nézek mint a' föböl ki-nött ſzarvatskákra.

d) Ezt mondja az ÚR: A' menny nékem ülö ſzékem, és a' föld az én lábaimnak nyugotója. Eſaiás LXVI-dik Rész. elsö v-ben.

Ezek adnak annak nem tsak ékeſséget,
Hanem kéſz oltalmat, 's kellö eröſséget.
Szeretem ott nézni a' ſzép vad-ketskéket,
Szökdétselve, mint a' repdesö fetskéket.
Ha járnak fel 's alá bizonyos ugrálſal,
Féltö ſzivem ujjul kedves ájulálſal.
Örvendem, hogy ama' roſz ellenségeknek,
A' mérges kigyóknak, pardutz, tigriſeknek,
(Mellyek a' TEREMTÖ bölts keze munkái.
De egyſzersmind bünöm büntetö ſzolgái)
Illyen félen való helyt tudott ki-mérni,
A' hová tsak ſzemmel lehet nékem férni.

Roſz, nem tsak rút a' Ház mellynek nints kéménye,
A' füſtit nem állya, el véſz a' ſzem fénye.
Mi panaſzom lenne hát amaz Hegyekre,
Mellyek tüzes hamut ſzórnak a' völgyekre.
Hiſzem! tsak ezeken mehet-ki az a' göz,
Mellyet a' belsö tüz a' hideg földböl föz.
Ha tüz nélkül a' föld puſztává maradna:
Illyen Hegyek nélkül, ſzerte-ſzét ſzakadna.
A' viz áradáſok, igaz, ſok kárt téſznek,
A' vigyázó on is ſokſzor eröt véſznek.
De ha itt ártanak: amodébb haſználnak;
Közönséges romláſt többé nem tsinálnak.
A' ſzáraz völgyeket bé töltik vizekkel.
'S nagy darab földeknek haſználnak ezekkel.
Egéſz Egyiptomot egy folyó viz tartja,
Jaj! ha áradását bé fogja a' partja.

Ha ſok posványos tó a' földet rutittya,
E' tsak a' munkára az Embert indittya.
Hol Babilon 's Trója feküdt, moſt ott vetnek:
A' posványnak helyén várak épittetnek.
Velentze, Amſterdam, 's Petersburg nem régen,
Máſok is épültek illy kietlenségen.
Kéſz Edént az ISTEN az Embernek adott,
Egyſzer: ha ott hagyta, munkára maradott.
Nints roſz föld, a' mellyet ö meg ne gyözheſſen,
Vagy egyre vagy másra jóvá ne teheſſen.
Valamit az ISTEN teremtett: a' mint Jó,
A' maga Nemében. Ezt hidd: ISTENI ſzó.

HETEDIK RÉSZ.

ÁSIA köszönségeſſen.

A' MINT a' föld magát felénk forditotta,
A' leg elsö rangot ÁSIA tartotta.
Sina, Siám, Mogol, Perſa, Tatár, Török,
Itt fekſzik. A' többi maid mind Muſzka Örök.
Ezek a' nagy roppant térségü Orſzágok,
A' földröl nézöknek mind egyegy Világok.
Ha ki ezek közzül tsak egyiket birja:
Magát a' Királyok KIRÁLYÁ-nak irta.

Nagy Nér! De oh! mi ez a' valoság nélkül?
Hó-halomra épült ház, a' melly ſzéllyel dül.
Királyoknak lenni más kis Királyoknak,
'S Azomban ſzivekkel nem birni azoknak,
Ez, nem egyéb, hanem félelmek kut-feje,
Minden Hatalomnak van rendelt ideje,
A' nagy Hal el-nyeli a' kiſſebb halakat,
Ennek a' Halászok vetnek fonalakat.
'S a' mikor uſzkálna jól-lakva kedvére:
Vatsora leſz kevély húsából eſtvére.
Söt ſokſzor az el-nyelt kis apró halatskák,
A' nagyot meg-fogó el-rejtett vas-matskák.
A' kevély Aſſiruſt, a' Midus el-nyelte,
Ezt a' Perſa, maga alá meg-nyergelte.

Ez, egy Hérósnak-e? vagy mond Vakmerönek,
Hérósnak-mert engedt minden-e Menykönek
Ez, mondom SÁNDOR-nak leſz ismét prédája.
Sándor tsak nem egéſz Áſia Királya.
Meddig tart? Ah! ne kérd. Azt a' kevélységet,
Kit ugy kelle nézni mint föbb ellenséget.
Sándor, hogy a' maga Királyává tette:
Minden koronáit azzal el-veſztette.

Ezek a' moſtani fenn álló Orſzágok,
A' régen élteknek lennének ujságok.
Tatár Gengis Kámnak vólt olly ſzerentséje,
Hogy győzödelmének-e mind vólt megyéje a)
Tamerlán ötödik nagy Attyát követvén,
Mindent fel-forgatván ölvén és égetvén,
Annak réſzre oſzlott véres Birodalmát,
Öſzve-huzta 's ezen epité Hatalmát b)

a) Gengis Káin ſzületett 1145-dik Eſzt. Tizenharom eſztendös korában kezdette a' Tatárokon való uralkodáſát, és ezek által huſzonkét eſztendök alatt tsak nem egéſz Aſiát meg-hódoltatta. Az ö uralkodásának földe ki terjedt Nap-keletröl nap-nyugotra, ezer nyoltzſzáz, Eſzakrol Délre, ezer mért földekre. Meg-holt hetven két eſztendös korában. Tudott uralkodni mint győzni. A' tatárſágnak törvényeket ſzabott. Ez a' nagy kár 's hiba volt benne, hogy ſok városokat el-puſztitott, 's egynél többet nem épitett. (Dict. Hiſt. Portatif. Gengis Cham.)

b) Tamerlant ſok hiteles Hiſtoriát irók a' Gengis Kámnak maradékának irják, ha ſzinte

Bolondok! A' moſtan élö embereknél,
Nints egyéb öröktök, dühös neveteknél.
Ugy néznek titeket mint az Ég oſtorát,
Atkozzák kegyetlen teſteteknek porát.
Füſti, a' ſzámtalan égett városoknak,
Melly fondamentoma vala Nagyságtoknak.
Ugy, amaz ártatlan embereknek vérek,
Kiálttyák: oh EGEK! boſzſzu-álláſt kérek.

A' mint nézik ama' forgó ſzélvéſzeket,
A' mellyek ſodornak tarttyák fellegeket.
Mellyekből a' zápor zugg a' jég-esövel,
'S mindent puſztit, éget a' ſürü menykövel.
Ragadja a' páſztort egygyütt a' nyájjával,
Mindent rémit mig tart rettentö tsatával.
Oh! bizony ugy nézik mindenek azokat,
Kik arra fordittyák felsö hatalmokat:
Hogy bár leſz az egéſz világnak kárával,
Ök magok birjanak minden koronával.

az ö attya már el-ajjaſodott állapotú vólt is. Született 1357. Eſzten. Ez is egéſz Aſiát bé töltötte kegyetlen puſztitáſával. Azt irják, hogy tſak az egy Bagdád városánal nyoltz ſzáz ezer embert veſztett el. Uralkodott 36 eſzten. meg holt nagy vénſégben. A' fiai között ſzéleſſen ki terjedö Birodalma fel oſztódott. A' mai nagy Mógoli Tſaſzárſág, ennek a' Temerlán régi birodalmának a' maradványa.

(Dict. Hiſt. Portatif. Tamerlan.)

Peſtiſek! emberi Nemzet' ellenségi,
Szint ugy a' férgeknek mint más eleségi.
Hát nem tudiátok-e hogy emberek vagytok?
'S holnap talám minden Nagyságot el-hagytok.
Hogy nem lehet bizni a' vak ſzerentsére,
Hogy Bajazét kerül Tamerlán kezére c).

c) Elsö Bajazét, ötödik Török Tſáſzár elsö Amurateſnek fia, és 1389-dik Eſzten. Tsáſzári birodalmának fel váltója. Ez közönſégeſſen Mennykönek neveztetett, az ö hirtelen való nagy győzödelmeieit. Bulgáriát, Macedoniát a' Kereſztyénektöl el-vette, a' Görög Tſáſzárt Konſtantzinápolyba oſtromlotta. Ez Sigmond Római Tſáſzártól és Magyar országh Királyától ſegittſéget kérvén, a' kereſztes katonaſágnak öſzve gyüjtéſére alkalmatoſságot adott; kik Nicopoliſnál többnyire mind el-veſztek. Tamerlán jött azután ö ellene; meg-győzte, elevenen el-fogta 's a' közönſéges hir ſzerént vas kalitkába rekeſztette; a' mellyben Bajazét a' maga fejét mérgében öſzve törte, 's meg holt 1463-dik Eſzten. Azt mondják a' hiſtoriák, hogy Bajazét fél ſzemü volt, Tamerlán pedig ſánta; és mikor ez amazt vasba látta volna, igy ſzollott: Bizony nagyon kevésre kell az Iſtennek betsülni az Országokat és birodalmakat, mint hogy azokat illyen embereknek adja mint mi vagyunk; hogy a' mit a' vaktól el-veſz, azt a' Sántának adja.

(Dict. Hiſt. Port. Bajazét.)

Ez bár ſzokás ellen igen meg vénhedik,
De a' föld ö töle majd meg menekedik,
Réſzre oſzol a' mit ö gyüitött rakásra,
Magát meg-nem biró ſzéke dül egymásra.

Oh! mennyivel drágább az olly Birodalom!
Mellyel egybe-kötve van a' nyugodalom,
Melly a' Békeſségnek ſzeretetén épül,
Bár hadi virtuſa leg-felsöbb poltzon ül.
Nem bánt ſenkit, mikor öt ſenki nem bántya:
De ha kell a' kardyát vitézül ki-rántya.
Mikor kebelében tsendeſen élhetni,
A' ſzomſzéddal, tudja magát betsültetni.
A' ſzem, a' ſzáj, a' kéz, dolgokban el-járnak.
Magokra büntetéſt tsak a' roſzſzak várnak.
A' köz-jóra nézö Törvények hatalma,
A' jó 's igaz ügynek bizonyos oltalma.
A' Fö, a' tagokra vigyáz 's igazgattya:
Minden tag a' Fö-höz hüségét mutattya.
Egymáſt költsönösen minden tag ſzereti;
A' leg-kiſſebbnek is van nagy betsületi.
Ha' a' nyelv 's a' Vallás tenne külömbséget:
Az EGYHAZAFI-név ſzül köz ſziveſséget.
Bár légyen az illyen Orſzág napkeleten:
De nagy neve el-hat, tul az enyéſzeten.

Királyok! ama' nagy KIRÁLY Helytartói!
A' föld lakoſinak Fö Igazgatói,
Kik Orſzágitokat igy boldogittyátok,
Soha el-nem hervad ékes koronátok.

Még akkor is mikor itt lenni meg-ſzüntök,
'S ſzemünk elöl, mint az áldott nap el-tünтök.
Bölts Orſzágláſtoknak Ditsöſséges Neve,
Meg-marad, mint a' Nap Terméſzeti heve.
Még a' leg-utólsó Nemzet is azt mondja:
Mindent helyre hozott a' Nagy JÓSEF gondja.

Múzeum Könyvtára Olvasóhely

NYOLTZADIK RÉSZ.

SINA Orſzága.

ILLYEN a' Sináknak moſtani Orſzága,
Melly egéſz Áſia földének virága.
Itt a' Nemzet kettö, a' Vallás ſokféle a).
Sokféle Iſtenek oſztoztak-fel véle.

a) Vagynak régi törsökös Sinák, vagynak iſmét Tatárok, kik a' Sina orſzágát meg hodoltatták, 's már moſt a' régi Sinákkal öſzve elegyedtek; innét neveztetik ez a' Birodalom már ma Tartarico-Sinicum az az Tatár Sinai Birodalomnák. A' mi a' valláſt illeti, három felé ſzakad a' Sinaiaknak valláſok. Elſö a' tudóſoké, a' kik a' leg-elſö valóſágot imadják, a' kit Xanthi-nak neveznek. Voltak ollyan kereſztyének a' kik azt mondották; hogy ezek valóſággal imádják az igaz ISTENT; és az a tiſztelet, a' mellyet téſznek az ö régi Eleiknek, és Confutznak, az Iſtennek Imádáſától egéſzſzen külömbözö, 's ollyan, hogy ezt bátran el-lehet ſzenvedni az ollyanokban, a' kik ezek közzül kereſztyénekké lennének, ſöt magokban a' régi kereſztyénekben is. Második neme a' valláſnak az a' melly mondatik a' Nemelek, és a' Nép Vallásának; a' kik ezt tarttyák,

De a' kik egymásnak Iſtenét meg-vetik,
Egymáſt mint Egyhazafiai ſzeretik.
Semmi tüz nem bántya a' belsö réſzeket;
Kivülröl nem féltik az Orſzág ſzéleket.
Ha Sing ezen régi Orſzágát birhatná.
Ama nagy kőfalat moſt nem tsináltatná b).
Ha látná hogy ama' két Nemes Nemzetet,
A' melly viſelt Sina, 's Tatár nevezetet.
Mellyek mig egymásnak tsak ſzomſzédi voltak,
Örök ellenkezéſt egymásnak koholtak.
KÁM HI, Áſiának leg főbb Fejedelme,
A' két Nemzeteknek örökös ſzerelme c).

azok áldozatokat téſznek, mind a' Jó mind a' roſz lelkeknek. Harmadik, az ugy mondatott Bonz-oknak valláſok, a' kik nyilván való bálvány imádok. A' Tatároknak is vagynak különös oldozó papjaik, a' Tatár Aſzſzonyoknak Klaſtromaik, mellyek igen nehéz hozzá férhetö helyeken éppittetnek.

(*Le Grand Diction. de Moreti Chine*).

b) Sing, élt Urunk ſzületéſe elött harmad-fél ſzáz eſztendövel vólt a' Sináknak Tsáſzárok; éppittette amaz öt ſzáz mért földnyi hoſzſzuságú kőfalat az Orſzág ſzélen, hogy az által meg gátolná, a' Tatároknak gyakori bé-tsapáſokat (*Moreti ibid.*).

c) Minthogy az a' ſzép Nap tündöklik a' mi földünk felett, a' melly már az elött megvilágoſitotta vala Sinát: reménylem, kedves

Végre olly ſzoroſſan öſzve ſzerkeztetett,
Hogy e' két Nemzetből, tsak egy Nemzetet tett
Ha, mondom, e' bóldog változáſt láthatná,
Örömét eléggé, Sing ki nem adhatná.
De ez is meddig tart? Ah! változó ſzivek!
Mig a' ſzeretetre léſztek fel vont ivek,
A' mig tsókollyátok azt az áldott kezet,
Melly mind kettőtöket ſzeretetre vezet.
Mig azt el-hiſzitek, hogy az Orſzág ATTYA,
Azt tartya, hogy minden Jobbágy, ö Magzattya.
'S vigyáz a' Nagyobbnak ugy boldogságára:
Hogy nem igyekezik a' kiſſebb' kárára.
Még, mondom ezeket mind ekképp' hiſzitek.
'S a' mit tselekedni kell, tselekeſzitek;
Addig ſem a' roppant ſzomſzéd Orſzágoktól,
Semmit ne féllyetek, ſem ti magatoktól.
Tsak ugy halgattyátok a' ſzelek zugását,
A' kormány 's evedzö-rudak tsikorgását,

dolgot tselekeſzem Nemes Nemzetem közzül, azok elött, kik idegen nyelvven irtt hiſtoriát nem olvashatnak, ha ezen nagy Fejedelmet, a' ki tsak nem Konſtántinuſa leve a' Sinai Tsáſzárságnak, és a' ki egy idöben élt ama' nagy Péter Muſzka Tsáſzárral, ki az ö roppant birodalmát egéſzſzen más talpra allitotta, ha mondom, ezt a' Nagy Fejedelmet meg esmértetetem. Le irtam hát ennek az ö hiſtoriáját röviden, és ezen réſznek hátullyára hagytam, hogy a' ki akarja, megolvashaſſa, 's gondolkodhaſſon.

Ti

Ti pedig a' házban éltek kedvetekre,
Semmi bajt nem vártok boldog ſejetekre.

Mit látok! Mit akar ez a' nagy ſokaság?
Mint az ütközetre rendelt katonaság?
Hogy két-felé ſzakadt egy ſzempillantásban!
Hogy meg-tartya magát tsendes halgatásban!

Tudom már — A' Tsáſzár uttyát erre véſzi,
'S az eke-ſzarvára kezét itten téſzi d).
A' föld-mivelésnek betsit igy neveli,
'S e' munkára hivott Népét engeſzteli.
Mert, ki-utálná meg azt a' Meſterséget?
Melly meg nem kiſſebbit, illyen nagy Felséget
Oh! bizony hogy Sina olly mint egy vetett kert:
Oka! hogy a' Népe dolgozott 's nem hevert.
Mennyit tehet pedig a' Király példája,
A' nem tudja, kinek bé hunyt ſzeme ſzája.
A' mi, a' Bölts Lélek az Ember teſtében:
Az, a' Király, az ö tulajdon Népében.
Ez ád annak eröt, ez ád munkáſságot,
Illyen vagy amollyan köz tulajdonságot.

d) Az eke-ſzarvára. Ezt, köteleſség ſzerént való ſzokásból is, ſzép dolog véghez vinni, mint tselekeſznek a' Sinai Tsáſzárok minden eſztendönként, egy arra rendeltetett napon: de még ſzebb 's ditsöſségeſebb dolog, önként, 's ollyan indulattal véghez, vinni mint tselekedett Felséges. Második JÓSEF egynéhány helyeken.

E

Boldog az a' Király! kinek fok virtusát,
Üzi a' Nép, mintegy fel-tett laurusát.
Boldog az az Orfzág! a' mellynek Királya,
A' fzép virtufoknak eleven példája.

A' Tzeremoniát végig nem láthattam.
Mert fok ujjabb ujjabb dolgokra akadtam.
Ama' magos Tornyok egéfzen el-fogtak,
Mellyeken a' Napnak fugári ragyogtak.
Ezek a' világon leg-főbb portzellánok,
Kikhez a' többek mind tserepek 's hitványok.
A' magos Tornyoknak külsö oldalokat,
Bé fogták nem látni ezektöl falokat.
Oh! be nem illenek ide e' Templomok,
Mellyeknek alig van már fundamentomok e).
Itt még az utak is közel rakattattak,
Romlásra tsak e' fzent Hajlékok hagyattak.
Volt olly idö, mellyben a' Kereftyénségnek,
Neve, betses vala ezen Nemzettségnek.
Azok, kik a' JÉSUST fzájjokkal vallották,
Az Orfzág kormányát kezekben tartották f).

e) Templomok. Ezek a' Kereftyéneknek Templomaik voltanak. Még virágiában volt a' Kereftyén vallás Sinába, közel három fzáz Templom épittetett a' Jéfuiták által.

f) Verbieft Jéfuitát, Kám-Hi, a' Mathematica Itélö-fzéknek fejévé tette. Ez meg-halván, 1683-dik Eltzten. Pereira Tamás, úgyan Jéfuita fzerzetből való, váltotta fel az ö fzékét.

Minden jót várhattak a' Fö Méltóságtól,
Ki, nem igen meftze volt a' Mennyorfzágtól.
De már moft a' dolog éppen meg változott,
Az Irigység - vagy Más - puftuláft okozott.
Mig tudós Szerzete Loyola Ignátznak,
Vala fel nyitója az Egi Tornátznak.
Addig a' Kereftzthez feregenként gyültek,
E' jó Atyák hamar fok fiakat fzültek.
De hogy a' Domonkos fzerzetü Barátság,
Ide ért: fel-bomlott köztök a' baráttság.
Ezek nem hoztak máft Breviariumnál,
'S holmi dirib darab Evangyéliumnál.
De a' mit hibáztak tudatlanságokkal,
Pótolni akarták nagy buzgóságokkal.
Amazok tudófok lévén mindenekben:
Még a' Nagyoknak is bé tsúfztak fzivekben.
A' kegyes Domonkos lábra nem álhatott,
Profelitufokat ritkán tsinálhatott.
Az okát kereftе, nem önnön magában,
Hanem (a' mint fzokott lenni) a' Társában.
Az, nem jó tudományt tanit (igy vádollya)
A' Kereftyén valláft tsak mind el-nagyollya.
Még az olly dolgot is fzabadosnak véfzi,
Bálvány imádóvá melly az embert téfzi.
Szent Pál és Szent Péter, 's minden fzentek képe,
A' mellyeket tifztel a' Szent Róma Népe.

Konfutz-nak képével egy rendben tartatik,
'S ezek mellett, annak ſzint' ugy térd hajtatik g).

g) Konfutz. E' vólt a' Sinákнak Törvény-Adójok, kiről ezeket irják: Elt 550 eſztendö táján Urunk ſzületéſe előtt. Gyermekségétől fogva, a' Böltseſségnek keresésére adta magát. Tsak hamar Fö Tiſztviſelövé tétetett. De minthogy a' Nagy Embereket meg nem jobbithatta, ott hagyta Tiſztségét, a' Népet kezdette tanitani. Voltak egyſzer'smind három ezer Tanitványi is. Négy réſzre oſztotta fel tanitását. Tanitotta 1. azt: Hogy lehet valaki Nemes erköltsü 's elméjü. 2. Hogy lehet, nem tsak emberséges ember, hanem Ekeſen ſzólló is. 3. Az Orſzág állapottyára nézö dolgokat. 4. Megirni ſzépen az erköltsöknek igazgatására nézö dolgokat. Mind ezekkel a' haſznos tanitáſokkal, mellyekkel az ö maga viſeléſe meg egyezett, igen nagy tiſzteletet ſzerzett ö magának; annyira, hogy az ö Tanitványi ugy tiſztelték ötet, mint magát a' Tsáſzárt. Holta után is, melly lett 73-dik eſztendös korában, mind a' Törvényei meg maradtak mind eddig; mert jók, mind az ö tiſztelete; mert az érdemen fundáltatott. Ezért tartyák az ö képét ma is a' Sinák, és annak tiſzteletet téſznek. Erröl a' Tiſzteletröl, a' Jéſuiták azt mondották, hogy tsupa Civilis, külsö tiſztelet, a' Dominikanuſok ellenben azt hirdették, hogy Vallásra tartozó tiſztelet; kiknek is érrelmek ſzerént Tizenegyedik KELEMEN Pápa, Bálvány-imádoknak határozta azokat, a' kik a' Konfutz képét tartanák Sinában; a' Kereſztyéneket attol el-tiltotta, kik akkor jöttek által a' Kereſztyén Vallásra, és a' kiknek ezt a' Jéſuiták, mint külsö dolgot, meg engedik vala, hogy azoknak ſziveket hirtelen a' Kereſztyén vallástol el-ne idegenittsék (Bruzen la Martiniere. Dict. Hiſtor. Portatif.)

Igy a' kik a' Pogány Sinát téritgették,
Mérges gyülölségben magokat ejtették.
'S mig Róma itéli Szent perlödéseket,
Sinába el-veſztik mind ketten pereket h).

h) 'S még Róma. A' Jéſuitáknak a' Dominikanuſokkal való perek ſok ideig tartott Rómában; 's az alatt meg halván a' Jó Fejedelem KÁM HI, ollyan Tsáſzár lett, a' ki a' Kereſztyéneket gyülölte; ſenkit ezek közzül maga eleibe nem botsátott; ſemmi ſzolgálattyokkal nem élt. A' Fö Emberek közzül, tömlötzözte, ſzámkivetésbe küldötte azokat, a' kik ezeknek pártyokat akarták fogni. Ezek is hát laſſan laſſan, a' Tsáſzár indulattyát öltözték fel; 's örültek annak a' Közönséges parantsolatnak, mellyet tsak hamar ki adott a' Tsáſzár, a' Kereſztyén Vallásnak meg nem ſzenvedéſe felöl. Ennek ereje ſzerént a' Miſſionariuſok ki-verettettek; egyedül Pekinben és Kantonban maradhattak meg. Több mint 300 Templomok, vagy le-rontattak földig, vagy a' bálványoknak tiſzteletekre rendeltettek. Több mint 300 ezer Kereſztyén lelkek, pásztoraiktól meg-foſztattatván, és mindenképpen puſztittatván,

Az ó Templomaik ſzéllyel hányattatnak,
Vagy, bé-ſzent kép helyett bálvánnyal rakatnak.

Igy van dolga ſokſzor a' ſárgult buzának,
Mellyből egy darabot le-is aratának.
Mig a' Réſzt-aratók más réſzén tzivodnak,
'S Bíróról Bíróra a' mig hurtzolódnak.
Az alatt a' drága idö meg változik,
Setét fellegekbe az Eg boritkozik.
Az egymáſſal éppen ellenkezö ſzelek,
A' zápornak léſznek meg-fagylaló telek.
A' jég el-púſztittya egy ſzempillantásban,
A' mi hátra volna még az aratásban,
Söt az öſzve kötött és hordott kévéket,
A' ſzél viſzi mint a' tsapongó pilléket.
Oda, mind a' Gazda' drága öröksége,
Mind a' réſzeſeknek peres nyeresége.

---

vége lett a' Kereſztyénségnek tsak nem egéſzen. — En quo diſcordia Cives, perduxit miſeros. Inſere nunc Meliboee pyros, pone ordine vites! — *Virg. Eccl. I.*

TÓLDALÉK

SINA-hoz.

Kám-Hinak, a' Sinák leg-nevezeteſſebb Tsáſzárjoknak rövid le-iráſa; a' ízerént, a' mint ö róla emlékezik Bruzen la Martiniere Introd. à l'Hiſtoire de L.' Aſie Chap. II. De la Chine.

KÁM-HI, eredetére nézve Tatár Nemzet; ſzületett 1654-dik eſzt. Uralkodni kezdett 1662-ben; és mivel még gyermek volt: négy Fö Emberek által igazgatott, kikröl mindazáltal, öt eſztendö mulva le mondott, és azutánn maga uralkodott. Már az Attya idejében a' Tatárság meg hodoltatta a' Sinaiakat: de tsak ugyan voltak ollyanok, a' kik magokat ellenibe ſzegezték ottan ottan a' Tatár Hatalomnak. Mind ezeket Kám-Hi laſſan laſſan meg győzvén, a' Tatár-Sinai Birodalmat fel állitotta, és egéſzſzen meg is erösitette, mint egy 60. eſztendökig tartó uralkodáſa alatt.

Ennek maga-viſeléſe, termete, ábrázattyának formája, és az ö ſzelidséggel 's jósággal öſzve-elegyittetett Nézésének Felséges volta, ö eránta, mindenekben Tiſzteletet és ſzeretetet ſzerzettek. Az ö lelkének tehettségei még Nemeſebbek voltak. Gondolati ſzéleſſen és magoſſan-járók, 's az emberekbe olly mélyen bé-látok voltak, hogy a' tettetés és a' tsalárdság azokat meg nem tsalhatták. Emlékező tehettsége könnyü és egyenes, ſzivének eröſsége, minden féle történeteknek proba köve volt. Értelme 's itélet tétele olly egyenes és Igaz, hogy a' kéttséges dolgokban is, böltsen eltalálta, mellyik réſzt kellyen válaſztani. Ura lévén a' maga indulatinak, és mindenkor egyforma maga viſelésü: ſoha ki nem nézhették ö belöle elöre az ö ſzándékát; 's igyekezetét. Még a' leg-éleſebben látó ſzemek elött is el-tudta magát titkolni. Ha nagy dolgokra tudott igyekezni: tudta azokat kormányozni is és el-is végezni.

Az ö roppant Birodalmának igazgatásában nem kereſte könnyebbségét az ö ſzerette ſzemélyekben (Favori) és a' Tanátsoſokban. Maga akart mindent tudni, 's mindent el-végezni, rendelni. Azzal a' Felsö és Határ né kül való hatalommal, mellyel birt, az ö néki engedö, 's ötet imádó népe között, ſoha az Egyeneſséget és az Igazságot, ſzemei elöl el-nem veſztette; Hatalmát a' Törvényhez alkalmaztatta; a' Hivataloknak 's Tiſztségeknek oſztogatásában, egyedül a' jó erköltsre, és az érdemre nézett.

Az ö Jobbágyihoz ſzeretettel viſeltetvén, ſokſzor lehetett látni a' közönséges nyomoruságban, hogy a' Népen való ſzánakozás miatt, minden mulatságtól meg-foſztotta magát. Egéſz Tartományoknak is az adójokat el-engedte, mellyek ſokſzor 30, 40 milliomokra mentenek. A' közönséges Gabonás Házakat meg-nyittatta; és a' ſzükségben lévö egéſz népét ingyen táplálta. Ugy nézte magát mindenkor mint a' Népnek Attyát; és mint hogy ezt magában még akkor fel-tette, mikor Orſzágolni kezdett: ez ötet attol fogva nyájjaſsá és le ereſzkedövé tette. Ezt lehetett kiváltképpen ö benne látni, mikor az ö birodalmát látogatta. Tsudálkoztak az Udvari Fö Emberek azon nagy jóságán, melly ſzerént a' leg-alább való embernek is meg engedte, hogy ö hozzá közelittsen, 's panaſzát elmondja. Ez ö elötte, hallatlan dolog volt a' Tsáſzárokban.

Jóllehet a' Sinai Tsáſzárnak Kintse töménytelen: ö mindazáltal mértekletes életü volt. Kerülte a' pompát magára nézve; de

a' maga Nagyságát, az Orſzágra való költésben ki-mutatta. Mert már akkor nem tsak adakozó, hanem veſztegető is volt, mikor közönséges haſznra, és az Orſzág ſzükségére kellett költeni. Soha nem ſzerette azt a' puhaságot, melly az Ásiai Udvarokban uralkodik. Az ö Udvarában feltaláltatható gyönyörüségeket kerülvén, az eſztendönek bizonyos részét, a' Tatár Orſzági nagy hegyeken töltötte. Ott ſzüntelen ló-háton lévén, gyakorlotta magát azokban a' hoſzſzas és terhes vadáſzatokban, mellyek a' teſtet néki edzik a' fáradságnak. Mikor pedig ezt tselekedte is, ſemmit az Orſzágnak Igazgatásában el-nem mulatott. A' ſátor alatt Tanátsot tartott; és hogy az ö Tanátsoſit meg halgathaſſa, 's rendeléſeit ki adhaſſa: el-lopta magától az álomnak ſzükséges oráit. A' mit pedig egyſzer, mint az ö Birodalmának haſznára nézö dolgot, el rendelt, azt azután meg nem változtatta: és a' kik magokat az illyen Rendeléſekhez nem akarták alkalmaztatni, ugy tartotta azokat, mint a' Közönséges Békeſségnek fel-haborittóit; azért is mint illyeneket, keményen ſokſzor halállal is meg büntette. Igy jártak ſok régi boldogtalan Sinák, kik a' Tsáſzárnak Parantsolartja után, kéſzebbek voltak a' fejeket vágatni el mint a' hajokat.

Illyen külömbkülömbféle gondok között fel-oſztódva lévén: még is talált magának üreſséget a' Tudományoknak és a' Nemes Meſterségeknek tanuláſokra. Azért is, bátor a' Sinaiaknak tudományaikban elég jártos volt; de mihelyt hallotta hitét az Europaiak' tudományoknak 's Meſterségeiknek, azonnal ezeknek tanuláſokra adta magát. Ez a' tudományoknak ſzeretete, ſzerzett a' Jéſuita Miſſionárius Atyáknak ſzabados bémenetelt ö-hozzá', a' melly az Orſzág Nagygyainak, söt még a' Királyi vérböl való Hertzegeknek ſem engedtetik meg.

Az illyen magános beſzélgetéſekben ſokſzor elö fordultak a' Kereſztyén Vallásnak tudományai 's Igazságai. A' Valláſt betsülte, parantsolatit ſzerette, és azokat ſokſzor meg ditsérte az Udvari Fö Emberek elött. Pártját fogta azoknak kik azt tanitották: magának pedig a' Vallásnak ſzabad gyakoroltatáſt engedett egéſz Birodalmában; még arrol is adott némü némü reménységet, hogy maga is bé véſzi. De tsak ugyan meg-maradt régi vallásában ſzinte haláláig, melly eſett 1722-dik eſztend.

Illyen különös virtuſokkal fel-ékeſittetve lévén KÁM-HI, nem tsuda, hogy a' magok régi ſzabadságokat, 's Igazgattatáſoknak módját egy ideig ohajtó Sinákkal

végezetre el-hitette: hogy azok az ö Rendeléſei, mellyek az egéſz Orſzágnak Igazgatását 's állapottyát meg változtatták, egyeneſen a' Közönséges jóra tzélozók volnának; mivel azoknak ki menetele meg mutatta, hogy az ö Rendeléſei alatt, kinek kinek, ſokkal nagyobb bátorsága, boldogsága lenne, mint a' régi Igazgatásnak módja alatt. Éllyenek az illyen Fejedelmek ſok ideig e' földön; az ö emlekezetek maradjon meg mind örökké.

KILENTZEDIK RÉSZ.

SIÁM Orſzágrol.

SIÁM a' ſzomſzédja dél-felöl Sinának,
Sina Tsáſzárt, Siám Királyt tart Urának.
Mind egy. A' külömbség van tsak a' ſzollásban,
A' Hatalom tellyes a' két Orſzáglásban.
Valoság nélkül van ſok tzifra nevezet.
Sok, tsak régen el-mult juſſaidra vezet.
De van ollyan név is, melly kiſſebb amannál,
A' melly mellett még is inkább meg-állanál.
Kátó, Brutus, hajdan Római lakoſok,
Nem voltak Királyok: hanem Tanátsoſok.
Mit veſztettek benne? A' föld Királyait,
Ugy nézték mint Nemes Róma Jobbágyait.
Meg kiſſebbült vala egy Római Dama,
Ha telt volna véle a' Királynak ſzáma.
Titus Berenicét ellenben ſzerette:
De hogy Tsáſzárnéja légyen nem tehette a).

a) Titus Berenicét. Berenice leánya volt a' Sidók Királlyának Heródes Agrippának,' ki magát emlékezeteſsé tette a' Sz. Hiſtoriában azzal, hogy a' Sidóknak kedvezvén Sz. Jakabot meg ölette, Sz. Pétert tömlötzbe vettette; és hogy a' Népnek hizelkedését kedveſſen vévén, az Angyaltól meg veretteſett,

Annak mind Királyi vérből eredését,
Mind a' Koronának fején viselését.
A' Római Tanács láb alá tapodta,
A' maga Tsászárját attól el-tiltotta.
Enged; ha nehéz is, e' Nagy Fejedelem,
A' Haza erősebb lesz mint a' szerelem.
Benne a' Római vérnek fel-forrása,
A' szerető vérnek lett meg-aluvása.
Ama' nemes lélek; melly el-szenderedett
Titusban, e' szora: RÓMA! fel-ébredett.

Sokszor hát a' kisebb Név alatt több fekszik,
Eppen nem ugy reszket mint a' hogy hidegszik.

's a' férgektől meg emésztetett. Berenice, özvegyen maradván ugyan Heródes nevü férjétől; kit Claudius Római Tsászár Chalcisnak Királyává tett: azutánn az ö Testvérjével, az Ifjabb Agrippával gyanús életet élt; és ezért Polemont Cilícia Királlyát is a' maga második Férjét oda hagyta. Ekkor vitta Titus Jerusalemet. Berenice, hogy a' Sidokat arra nem vehette, hogy magokat fel adják, által ment Titushoz, kinek tsak hamar szerelmére méltóztattatott. Azt irják, hogy Titus az ö szerelmének hivségében meg igérte néki, hogy feleségül el-veszi, mihelyt az ö Attyának Vespasiánusnak Tsászári koronája az ö fejére fog szállni. Végh-hez is vitte volna, hanemha a' Római népnek zugolódása által kéntelenittetett volna attól mind örökre el-válni.

Sok dolognak nevét gyomorból utálod,
Más név alatt ismét kedvesnek találod.
Róma, a' Királyi nevet nem szenvedte,
Augustust független Monárkává tette.
Kronvel, Hazájának álnok tanátsosa,
Koronás Királlya' kegyetlen gyilkosa b).

b) Ez alatsonyságból lassan lassan arra ment, hogy az ö törvényes Királlyok ellen zugolódó Anglusoknak fejekké lett; a' Királyt 1646-dik esztend. a' Királyságból le tétette; 1649-ben fejét vétette. Az Ország Igazgatására rendeltetett Fö-Tanátsnak Tagjait, tetszése szerént tette, 's meg le tette, a' szerént a' mint azokban tzéllyát érte. És mint, hogy az Országnak betsületit a' kivül valók előtt nagyra vitte: a' Parlamentum ö néki Protectori Nevet adott; Europa pedig az ö Kronvel neve mellé ezt tette: Nagy. De ez méltán esett-e vagy nem, arról igy szoll, a' nem tsak Névvel, hanem valósággal is Nagy Friderik Prussiai Király:

„ Europa Nagy Tituluſt adott Kronvélnek azért, hogy ö minden Hazafiui köteleſségét fel-áldozta az Anglián való uralkodásnak ditsöſségének; azért, hogy a' maga talen tomit meg veſztegette; mert azokkal nem a' Hazának haſznált, hanem a' maga kevélységének ſzolgált: azért, hogy az ö tsalárd gonoſzságait a' vallás buzgó ſzeretetének fedele által el-takarta: azért, hogy a' maga Nemzettségét törvénytelen uralkodáſa alá vetette akkor éppen, a' mikor annak ſza-

HAZA PÁRTFOGÓJA: illy Tituluſt veſz fel,
'S ez alatt Királyi Méltóságot viſel.
Söt, a' mit nem ſzenvedt volna Királyában,
Anglia: imádta azt Pártfogójába.
A' Törvény mit hagyott, tudta, Királlyának
Határát nem Pártfogó Hatalmának.
Kronvel mint Pártfogó, öl vág mindent egyre
KÁROLYT mint Monárkát veſzik a' kard hegyre c).

badságáért hartzolt; azért hogy az ö Királyának hohérjává lett, 's azt a' maga dühöſségének fel-áldozta: azért hogy vakmerö, álnok, indulatos, igazságtalan, erőſzakos volt, és nem virtuſſal tellyes; azért hogy nagy tehettségei voltak, de jók nem voltak. Nem érdemlette tehát a' Nagy Nevet, a' mellyet egyedül a' Virtusnak kell adni. (Memoires pour ſervir à l'Hiſt. de Brand.)

Bizonyára nagyon meg is kiſſebbednének a' Nagy Henrikek, Friderikek, JÓSEFEK, ha ezekkel egy karban tétetnének a' Kronvellek.

c) KÁROLYT. Elsö Károly volt a' neve ama' ſzerentsétlen Fejedelemnek, ki ellen a' pártos Angluſok fel-támadának; és minekutánna 38 arra ki válogatott Birák által meg itéltettek: halálra ſententziáztak. Ennek a' ſzerentsétlen Fejedelemnek álhatatoſsága, mind hoſzſzú ideig tartó öldöztetésében, mind Halálában, tsudájára volt akkor az ö leg-dühöſſebb ellenségeinek is: ma pedig az ö

Siámnak is vagyon hát névvel Királlya,
De Tsáſzári ennek Hatalma 's páltzája.
Valaki, 's valami van nagy Orſzágában:
Mind az övé, mind a' vagyon birtokában.
Ezt a' nép' ſepreje közzül fel-emeli,
'S Barcalon leſz, magát hogy ha jól viſeli.
Azt, a' leg-föbb poltzról le-veti a' sárba,
'S mindenét hordattya a' Királyi Tárba.
Ö adta: ſzabad hát, hogy töle el-végye;
'S kinek tetſzik, annak birtokává tégye.
Ezért bizonytalan itt minden állapot;
Itt, ha hol, le-mentén ditsérhedd a' Napot.
Mig tart a' Királynak ſzabad Grátziája,
'S más ki azt irigyli, kereſztül nem állya:
Vagy, mig az az Iſten; kinek te áldozol,
Ha vétſz is, hijjában még nem imádkozol.
De a' Nap' ſugári ha majd fogyatkoznak,
Eſtve a' Tsillagok ſokſzor záport hoznak.
Konſtántz! d) Te, le Fort-ja e) Sau-Narainak,
Tzéllya a' Szerentse' kettös játékinak.

rajta véghez vitt gonoſz kegyetlenség, az egéſz Orſzágnak különös ſzomoruságára vagyon; ugymint a' mellynek ſzomorú napját, közönséges böjtöléſſel ſirattyák minden eſztendönként. Dict. Hiſt. Port.

d) Konſtántz. Ez Görög-Orſzágban ſzülettetvén, 's különös történetek által Siámba menvén, ott Barcalonná, az az, ollyan Mi-

Mikor jó Királyod' szivét kormányoztad,
'S a' Kereszтyén Vallást szabadságra hoztad.

nisterré lett, a' ki az Országot igazgattya a' Király' neve alatt. Ez, az akkori Királyt Sau-Narait arra vette, hogy a' Kereszтyéneket ne tsak el-szenvedje az ö Országában, hanem az ö Vallásoknak egész szabadságot adjon, söt a' maga jobbágyit is szabadokká hagyja arra a' Vallásra állani, a' mellyet szeretnének. Tizennegyedik Lajos Frantzia Királyhoz két követséget küldete; annak követségét ismét nagy pompával fogadtatta. Minden utat el-készitett a' Kereszтyén Vallásnak Jábra állására. Azomban egy Perrasha nevü Fö-ember, másokkal öszve-adván magát, a' Királyt a' maga Palotájába bé-rekeszti; Konstántzot meg öleti; beteg ágyban fekvö Királlyának hallattára az Udvarba sok gyilkosságot visz véghez; ezen való szomorúsággal a' Király életét is röviditvén annak halála utánn a' koronát a' maga fejére teszi, és a' Kereszтyén Vallást igen szoros határok közzé szorittya. (Bruzen la Mart. Entret. des Ombres par Jungerman.)

e) Le Fort. Genevai lakosból lett Elsö Péter Muszka Tzárnak Fö-Miniſtere; kinek része volt, azoknak a' változásoknak kigondolásába, és véghez vrtelébe: mellyekkel ez a' Nagy Fejedelem, az ö Birodalmát ujj életre és ditsösségre vitte (L'Hist. de l'Empire de Russie sous Pierre le Grand.)

Nem hitted, hogy nálod, más ott meszszebb láſſon,
'S alád, söt Királyod alá vermet áſſon.
Meg lett. Az embernél nintsen nagyobb tsuda;
Olly, mint a' most fel-fútt, 's majd meg lappadt duda.
Még most leg mélységesb tiszteletet tészen,
Holnap vagy még ma is tsufolóddá lészen.
Eképp' vagyon dolgok ott a' Királyoknak,
Hol a' tudatlan nép szolgál bálványoknak.
Királlyát 's Istenét egyformán tiszteli,
Egyforma temiénnel képét engeszteli.
Mint Isten, a' Király néki láthatatlan,
Tsak ebben külömböz, hogy nem halhatatlan
Sokszor szeme sem hunyt, 's már vége mindennek,
Más Istent teſz a' Nép hültt helyébe ennek.

Nem tsuda. Mindenben nagy itt a' setétség,
Kissebb a' Pogányban mint bennünk a' véttség.
Minket szent Valláſunk meg-tanitt tiszтünkre,
Királyt mint ISTENI-KÉPET köt szivünkre.
Tiltja ö ellene a' gondolatot is,
Alája rendeli az indúlatot is.
Parantsol mindenben engedelmeséget,
A' mibe nem bántjuk a' leg-fobb Felséget.

Még is im Kronvellek, d'Aveirók f) támadtak, Clemenſt, g) Ravaillákot, h) a' multt idök adtak.

f) Maſcarenhas Jóſef, Aveiróí Hertzeg, hatalmas és pénzes Úr Portugalliában, a' Király élete ellen való veſzedelmes ſzándékáért fizetett a' maga kinos halálával 1759-dik eſztend. Ennek Titoknokja, Polycarpo di Azvedó el ſzaladt, mikor az Urát megfogták, 's egéſz életében is lappangott. Halálnak válván 1782-ben, meg jelentette magát a' Gyóntató Papjának; kit arra kért, hogy az ö halála utánn adja tudtára az egéſz Világnak, hogy a' Királyt ö lötte volt meg; mellyet ez az Atya a' közönséges Ujságirók által meg is tselekedett. Nem egy illyen iſtentelenség marad büntetetlen e' földön: hogy ne volna hát ez élet utann is helye a' bün' meg-büntettetésének.

g) Clemenſt. Ez Domonkos Szerzetébül való Barát volt, ki az ö Papságra való fel-ſzenteltetését azzal kezdette-el, hogy akkor mindgyárt fel-tette magában, hogy a' Királyt III-dik Henriket meg-öli, kit a' Római Vallás üldözöjének gondolt azért, hogy más Vallášon lévöket mind egy lábig meg nem öletett, vagy az Országból ki nem kergetett. Ezen iſtentelen ſzándékát véghez vitte 1589-dik eſzt. Mert bé-botsáttatván a' Királyhoz olly ſzin alatt, hogy titkoſon akarna véle ſzóllani: által-ſzúra a' Királyt; kinek is jai-ſzavára az Udvari Fö emberek bérohanván, nagy indulattyókba a' gyilkoſt egyſzeribe meg-ölik, azutánn teſtét az utſzákon meg-hurtzoltatták, négy-felé vágták, meg égettik.

Ah! Kereſztyén Vallás' örökös motskai!
Kevélység' 's vak ſzentség' átkozott rabjai!
Légyetek utólsók e' ſzéles Világon,
Fizeſſetik ama' ſzenyvedö Orſzágon.

A' jó Hazafiak, a' jó Kereſztyénnek,
Szegénynek, gazdagnak, ifjúnak és vénnek,
E' van, mind kivülről akaſztva nyelvére,
Mind ſzent petsét formán bé-nyomva ſzivére:

h) Ravaillák. Ez is elöſzör Barát volt, de azok közzül eſzelöſségéért ki-üzettetett. Sürü vérét, ſetétes gondolatit, addig gyullaſztgatták az értelem 's kegyeſség nélkül való prédikálláſok, hogy ama' halhatatlan emlékezetü Nagy Királyt, Negyedik Henriket, 1510-ben, mint az ö Vallásával ellenkezö Vallásnak' partfogójokat, iſtentelen kezeivel, egy ſzempillantásban az élettöl meg-foſztotta. Ez meg-fogattatván elevenen, ſokat vallattatott a' felöl, kik volnának az ö társai; de mind addig is ſenkit ſem vallott, mig négy-tele való ſzakaſztatáſaival el-kezdett földi kinnyából, által-lépett az örökké-tartó kinoknak ſzenvedésére; várván maga utánn azokat, kiknek ördögi tudományaik, habzó gondolatit, e' nagy iſtentelenségnek tselekedésére meg-erösítették.

„ A' meddig én élek, 's ſzivem bennem dobog:
Kegyes Királyomhoz hiv ſzerelmem lobog.
„ Éltemet, véremet, érte fel-áldozom.
Hazám igérte azt: közzé adakozom.
„ Ha jutok éltennek ollyatén pontyára:
Éltemet mellette ereztem kotzkára.
„ Ha meg-halok, 's lelnek ſziromnak halmára,
'S Vigyáznak ſzivemnek porrá váltt hamvára:
„ Közötte JÓSEF-nek találnak nevére;
Mert ſzivem halva is elzmél Hivségére.

Nemzetünknek edgyik Bölts APOLLÓJA! TE, a' kinek Méltóságos Szivedben, a' Hazának márvány-oſzlopokat érdemlö ſzeretete, olly ſzépen, és oll' ſzoroſſan egyeſittetett, a' Felséges KIRÁLYhoz való tiſztelettel, és ſzent engedelmeſséggel, mint a' drága kö az arany gyürüvel! Mikor akarod már, hogy az illyen Mennyei Igazságokat, mellyek által a' mi ſziveink világoſittatnak 's melegittetnek ne tsak ugy lopjuk Te Töled, mint Prometheus az Égi tüzet, a' ö ſárból formáltt emberének meg-elevenittésére? Scis bene cui ſcribam, poſitis pro nomine ſignis.

TIZEDIK RÉSZ.

A' Nagy MOGOL-ról.

MINT a' Mirtus a' nagy Tzedrus-fák ſorában,
Siám ollyan Sina' 's Mogol' ſzomſzédjában.
Ezek mértt földöket ſzavanként ſzámlállyák,
Helyét ſok kintsének, tsuda, hogy találllyák.
Kivált a' Nagy Mogol' roppantt birodalma,
A' pénz halálzásnak leg-biżonyosb gyalma.
Perut az Aranynak mondják hazájának,
Mexikot a' leg-jobb ezüſt' tárházának;
De az arany 's ezüſt azokban tsak terem,
Induſtán nyeli-el mind azt, mint mély verem a).
A' kik Amérikát ezekért fel-járják,
Azokat Bengala rév-partyai várják b).
Ha mi itt is ott is abból el-maradhat,
Mind addig kovályog, mig ide akadhat.
A' Kereſztyén által-adja a' Töröknek;
Ez a' Perſiai nagy kereskedöknek.

a) Induſtán. Igy neveztetik egy ſzóval a' Nagy Mogol' Birodalma.

b) Bengala, Igen nevezetes Tartomány Indiában az Európaiaknak kereskedéséröl.

Móka, Babelmandel, Baſſora el-véſzi c).
'S a' nagy Mogol' földén portékává téſzi.
Valami csak haſznos 's betses a' Világban,
Majd mind fel-találni e' roppantt orſzágban.
A' mire magának van belöl ſzüksége,
Meg adni, földének kéſz termékenysége.
Kintsét a' Terméſzet söt olly böven oſztya,
Hogy magát e' réſzért ſzinte ki-fároſztya.
E' tárházból oſzol a' Világra ſzéllyel,
A' mit veſzünk ſokſzor halálos veſzéllyel.
Ha mit nem teremne ez Orſzág magában,
Mind azt meg-tseréli máſtól portékában.
Nap-kelet Nap-nyugott mind ezt gazdagittya,
Pénzét az egéſz Föld ide takarittya,

Vallyon tehát még is mi lehet az oka,
Hogy igy látſzik — a' Nagy Mogolnak birtoka?
Minden pompa nélkül vagynak ſok városok;
A' faluk többnyire puſztáſok 's rongyoſok;
Alig látſzik vér is a' Földnek népében;
Komor kedvetlenség ül-ki a' ſzemében.
Földének igen ſok réſze miveletlen,
A' dolgozóknak is munkájok kelletlen.
Egéſz állapottyok mutat ſzegénységet,
Ortzájokon feſtve látni az éhséget.

c) Móka 's a' t. Ezek is mind az Induſokkal való kereskedéſekről nevezetes Városok 's Tartományok.

Hallottam a' Tsáſzár' Tárházai felöl,
Hogy ki-mondhatatlan kintstsel rakvák belöl.
Mivel eſztendönként a' mennyit bé-véſzen,
Három ſzáz millió forintnál több kéſzen.
De ez ott nem marad. Vagy réſzé ki-mégyen
Másként nem leſz fele Orſzága mit égyen.
Fegyveres Népének ſzáma hihetetlen d)
Sóldjok a' Tiſzteknek föképpen képtelen e).
A' temérdek ſzámú ſok Meſter-emberek,
Ezeknek mü-helyek 's mindenféle ſzerek.
A' kintses Tárháznak mind üreſitöi,
'S a' pénz forgásának kerekét kenöi.
Sok ezren tartatnak adakozásából,
A' kik nem élhetnek többé a' munkából.
Igy, ha ſokat veſz-bé a' Tárház: ki is ád,
Sokat; és ellene nem lehet ſemmi vád.
A' felesleg valót ha ki oſztogatná,
Meg-gazdagult népét zablán nem tarthatná.
Tudja, hogy a' Népnek elég az, ha élhet,
Még a' Tsáſzárnak van addig ö ſem félhet.

d) Talpon álló ſerege több van más-fél milliónál (Bruzen la Mart. de la Milice du Mogol.)

e) Vagynak ollyan Tiſztek ſokan, a' kiknek ſoldjok eſztendönként, másfél millio forintra mégyen, u. ott.

Maradjon hát bátor ſok a' Kintses-Tárban,
Minden eſztendönként: Az ott nem véſz kárban.
Még is ahoz képeſt a' mennyi bé-mégyen,
Az Orſzágba: a' pénz hogy illyen ſzük; ſzégyen.
Kell ennek lennie, más titkos okának;
Melly Martalóttza a' pénz karik ájának f).
Vallyon az a' Vallás nintsé ártalmára,
Mellyet tart még eddig az Indus jobbára g).
Hogy mikor a' Lélek a' teſtet el-hadja,
És azt vagy a' tüznek vagy a' földnek adja.
Ö maga el-mégyen a' máſik világra,
Ha roſz: ſzenvedésre; ha jó: boldogságra.
De rendelt idöre, majd viſzſza költözik;
'S a' millyet érdemel, olly teſtbe öltözik.
Ha az elsö teſtben magát jól viſeli:
Gazdag ember teſtét ſzállásául leli.

f) Még ki nem találták azt, hogy a' Hold fogyatkozáſa, nem máſtol ſzármozik, hanem attól, hogy a' föld, esvén a' Hold és a' Nap közzé, árnyékot vét a' Holdra, elfogván attól, a' Napnak arra sütö ſugárát: addig azt gondolták még a' tudós Görögök is, hogy valami nagy állat enné meg a' Holdat, a' kit is nagy tsengéſſel bongáſſal akartak el-ijieſzteni. Ezt az állatot a' Magyarok, máſok utánn Martalótznak hivták.

g) Obſervation de Berniet chez Bruzen la Mart.

Ha pedig életét gonoſzul folytattya,
Szegény ember léſzen a' máſodik Attya.
Jó lenne hát akkor majd azt elö venni,
A' mit moſt pénzéböl félre lehet tenni.
Igy ſok boldogtalan a' pénzét el-áſſa,
Hogy azt meg-találllya az ö maga-máſſa.

Ez, nem lehetetlen. Látni olly példákat,
Mellyek erröl adnak bizonyos próbákat.
Ki nem tud olly buzgó és kegyes lelkeket,
Kik magokért adják élvén mindeneket.
Éllyenek az özvegy 's árvák mint élhetnek!
Tsak ök ne ſzenvedjék, a' mitöl félhetnek
Illy Teſtamentommal, meg-hány ſzázon-halnak,
A' Halál funduſa hány gazdag aſztalnak?
E' még tsak türhetö. Ha mit az edgyik veſzt:
A' máſiknak halzna ki-pótollya emezt.
De a' Pogány Indus vaſtag tudománya.
Melly az okoſságnak tsak fattyú-leánya.
Kárára van, nem tsak a' Maradékságnak,
Hanem azzal edgyütt, az egéſz világnak.
El-véſz a' pénz mellyet el-rejtnek titokban,
E' kerül igazán a' meg holt marokban.
Ezért illik a' Bölts 's Jó Fejedelmeknek,
Az illy dolgokban is lenni ſzemeſeknek.
A' mit a' tudatlan nép tart Igazságnak,
Azt ſokſzor a' Köz-Jó láttya tsalárdságnak
Ha tudományának nagy hitelt nem adna,
Az Indus: Induſtán gazdagabb maradna.

De hát ſok föld, vallyon miért miveletlen?
Holott jó; 's kevés van haſzna-vehetetlen.
Miért van ez a' ſok mértt földnyi puſztaság?
Mint a' zöld levelü fákon a' ſzáraz ág.
Miért ſzenvedik itt ezt a' nagy réttséget?
Miért nem irtják-ki ott a' ligettséget?

A' kik ezt orſzágos ſzemekkel visgállyák,
Hallom, a' többek közt, ez okát talállyák.
Hogy ott a' föld népe nem egyéb ſzolgánál,
Sémmi egyebe nints éte' 's ruhájánál.
Azok, kik a' földet birják árendában,
Mindent takaritnak a' magok 'sákjában.
Annyival-inkább, mert magok ſem tudhattyák,
Békével földjöket hogy meddig birhattyák.
A' nép hát kéntelen lát a' munkájához,
Hüségtelen az öt ſartzoló Urához.
Az emberért, jármot hogy az ökör huzzon,
A' juh tejet adion gyapjut is hordozzon.
E' jó. Mind e' néki örökös ſajáttya:
De az Ember, a' más Embernek Baráttya.
Ezeknek költsönös az ö ſzolgálattyok,
Egy vólt mindnyájjoknak a' leg elsö Attyok.
Kell közöttök lenni köz illendöségnek,
Ez lántza a' köztök lévö egyeſségnek.
Ha ezt tovább húzod mint kell: vagy megakad;
Vagy ſzemed láttára két darabra ſzakad.

Tudok olly Erdöt melly Tzitrom fákból állott h)
Ebben ingyen minden utazó meg ſzállott.
Ennek önként adott ſzép gyümöltsét ette,
Árnyékában izzadt teſtét friſſitette.
De ezzel tsak hamar majd viſziza élének,
Sokan, azok közzül, kik ott el-menének.
Mert a' fáknak nem tsak gyümöltsét puſztiták,
Hanem gonoſzságból ágait tsonkiták.
Gondolkoznak a' fák, mit tévök légyenek,
Tovább illy méltatlan hogy ne ſzenvedjenek.
Hivják a' ſzomſzédban lévö embereket,
'S azokhoz illy formán nyujtyák beſzédeket:
Szomſzédok! esmértek mindnyájjan bennünket,
Im mi meg-teremjük kedves gyümöltsünket.
Néktek adjuk, tsak ti reánk vigyázzatok.
'S az eröſzak ellen meg-oltalmazzatok.
Meg leſz, azt igérik. A' termö fátskákat,
Be-keritik; adnak melléjek ſtrásakat.
Meg-ujjul az erdö; a' fák nöttön nönek,
A' meg-sértettek is egéſségre jönek.
Mint az elött már moſt két annyit teremnek,
Gyümöltsök a' ſzájnak kedvesb, ſzebb a' ſzemnek.
De mi leſz belölök? -- Hogy böven termettek,
Azzal veſzedelmet magoknak ſzerzettek.

h) L'An Deux Mille quatre cens quarante. Les Impoſt.

A' ſzép ſzabadságban termett gyümölts ſok volt,
'S az örizö ſereg felölök igy gondolt:
Ha ma ſokat ſzedünk, holnap többet adnak,
E' fák; terméſekben ſemmit nem apadnak.
Szedjünk-le hát rólok mindent ne ſainállyuk;
Ha majd nem teremnek másképpen próbállyuk.

Tsak hamar magok közt a' fákat fel-oſztyák,
'S minden gyümöltsöktöl hirtelen megfoſztyák,
Azok reménykednek, ſohajtanak, ſirnak:
De a' rájok máſzott foſztókkal nem birnak.
A' ſok ſzép gyümöltsöt erövel el-viſzik,
Hogy a' fáknak nem kell hinni: ök azt hiſzik.
Azomban el-fogyván a' mit el-hordának,
Senki nem adhata tzitromot ſzájának.
Ez, annak jó levét meg izelitette,
'S akkor is hogy nem volt el-nem felejthette.
Kényes kivánsága még nagyobb eröt vett,
Hogy annak eleget éppen nem tehetett.
Fel ingerli tehát ismét a' Strásákat,
Hogy meg-nézegeſsék egyenként a' fákat.
Vallyon a' levél közt el-nem maradott-e?
Vagy ujjonnan a' fa ki nem fakadott-e?
Nints ſemmi. — Oh! jó leſz, igy ſzoll a' kivánság,
Gyümölts helyett maga a' gyömölts termö ág.

Meg kell haſogatni itt 's ott is a' haját,
Jó a' leve: nem kell hallani a' ját.

Igy a' kik Strásául ide rendeltettek,
E' gyümöltsös fáknak puſztitói lettek.
A' Fö Strásához is haſztalan járkáltak,
Mivel minden útat ez alsók el-áltak.
Ha annak füléhez jutott a' panaſzok,
Ezek, azt mondották, Hogy a' fák ravaſzok.
Szegények mig birtak gyümöltsöt is adtak,
'S hogy nem volt nedveſség bennek elſzáradtak.

Igy jár a' dolgozó föld-népe végtére,
Hol ügyét a' Király nem véſzi ſzivére,
A' nép éjjel nappal ha másnak dolgozik,
'S verejtékje haſznán azzal nem oſztozik.
Ha az, pompás, tzifra, kevély, veſztegetö;
Ö a' kenyérben is tsak alig ehetö:
El-vész utollyára minden eſze kedve,
Roſz a' dolga, mellyet teſt ſzive ſebhedve.

Hát ha oda járul a' nagy kegyetlenség:
Ez az orſzágnak leſz puſztitó ellenség.
Ha az Atya nem hágy ſemmi örökséget;
'S Fiától ſem várhat ſemmi ſegittséget;
Ha azt az Urának nemzi 's nem magának,
'S láttya hogy társa leſz az ö rabságának.
Uijabb bait keresni, oh! hogy igyekeznék!
Moſt maga, majd többed magával éheznék.

Ha emésztö gyomra sokszor áll üressen,
Nem lehet hogy éhen, 's fáradva szeressen.
A' dolgozó kéz láb, igy nem szaporodik,
Szabadságra a' nép, hol nem házasodik.

Hát a' mennyi kárt tesz, hogy a' szegényeknek,
Nints módjok, utánna látni a' léleknek.
Ennek minden Rendben nagy a' tehettsége:
De a' neveléstöl függ a' Nemesége:
Ha ö meg-fojtódik még gyenge korában,
Már az ostobáknak által ment sorában.
Nem látsz benne semmit, mást alatsonyságnál,
Veszedelmes 's káros nagy tudatlanságnál.
E' szülö annya lesz majd minden gonosznak,
A' Törvény sem használ a' meg rögzött rosznak.
Mert hogy a' Törvénynek az ember engedjen;
Nem elég, hogy a' ki már vétett szenvedjen.
A' szivnek kell arra jókor készittetni,
De az elme nélkül erre nem mehetni.
Ezt kell hát erlelni olly' Igazságokkal,
Mellyek szelidséget hordoznak magokkal.
Isten 's ember eránt mi a' köteleség,
Mit kiván ö töle az igaz kegyesség.
Ha ezt tudja, 's hiszi belöl a' szivében,
Külsö törvény nem kell, meg van a' lelkében.
De ha mind ezekben a' gyermek tudatlan,
Majd ember korában lesz jobbúlhatatlan.
Irigy, hüségtelen, a' másén kapkodó,
Most itt, 's majd ha lehet másutt tartozkodó.

Mind

Mind ez nyavalyája a' MÓGOL népének,
Igaz oka van hát sok pusztás földének.
Hát ha ide tészed a' sok Fakirokat 1).
E' más dolga utánn töltözö hasokat.

1) Ezek a' Mahumet 's Pogány valláson való Dervisek vagy Szerzetesek. Ezeknek a' száma két millióra nagy a' Mógol Birodalmában. Nyoltz száz ezeren vagynak Mahomet Vallásán lévök, tizenkét száz ezeren pedig Pogány Vallásuak. Ezek járnak egy helyböl más helybe; 's mikor valamelly Város vagy falu álá érkeznek, egynéhányan bémennek eleség kérni, mellyet a' lakosok ingyen adnak nékiek, mint ollyan embereknek, kiket szenteknek gondolnak azért, hogy magokat az illyen szenvedéssel tellyes életre adták. Ezek közzül némellyek szánnyák magokat, az Alkoránnak tanulására és a' papok mellett való szolgálatokra; némellyek kemény penitentziára. Sokan testeknek erösszakos meg-tekeredésével fekünsznek a' földön sok esztendökig, néha halálokig, soha fekvéseket meg nem változtatván Némellyek a' fejeiken, mások a' Vállokon öszve kaptsollyák kezeiket, vagy fel az ég felé tartyák. Némellyek a' fejeket a' földnek szegezik, senkire nem néznek, senkihez nem szólnak. Némellyek egy lábon állanak, tartván kezekben valami edényt, a' mellyben tüz van, mellyre az ö Isteneknek tiszteletére tömjént hintenek, 's a' t. Mind ezekben az állapotokban pedig, egésszen mezitelenen vagynak. Szörnyü dolog, a' mit az Indiai Aszszonyokról beszélnek, hogy azok tselekesznek, ezekkel, a' mindent el-

Kiki a' kegyeſség költött ſzine alatt,
A' néptöl ki-tekert leg jobb izü falat;
Oh! melly ſok puſztaság meg telnék ezekkel!
Melly ſok munkát véghez vinnének kezekkel!
Moſt pedig tsak eſznek: ſemmit nem dolgoznak.
Iſznak: 's a' dolgozó népért imádkoznak.
De mit van mit tenni. Élniek ezeknek,
Szükség, mig ideje el-jöhet végeknek.
Mig az Orſzág bennek nagy haſznát találya,
Mind addig ezeket békével el-állya.

állóʼ, érzékeny, de magokat érzéketlenné tett oktalan ſzentekkel. A' kik illyen ſzenvedéſekre adják magokat, azoknak ételekre és italokra, más, kiſſebb ſzentségü Fakiroknak van gondjok. (Le Grand Dict. de Moreti, l'article FAKIRS.)

TIZENEGYEDIK RÉSZ.

PERSIA.

A' MOGOL földével Perſia határos,
Ott Deli, Ispahán itt a' leg-főbb város.
Ezt nem kellett ſokat ſzerte-ízét keresni,
Könnyü Elefántot a' bokrok közt lesni.
Ispahán falait olly meſzſze ki veti,
Hogy egy napi járó föld a' kerületi.
Nagy fö illik a' ſok 's temérdek tagokhoz,
Másként illendöen nem vonnak magokhoz.
Ha' a' Fö tagjait zablán nem tarthattya,
A' leg kiſſebbtöl is romlását várhattya.
Mitsoda Kandahár egéſz Perſiához? a)
Olly mint az iſzalag a' nagy tziprus-fához.
Még is hogy Ispahán mélj álomban merült,
E' kis tag, a' maga nagy Fejére fel ült.
Álom! oh! Terméſzet kedves ajándéka!
A' fáradt teſt 's elme ujjitó árnyéka.
Hát tsak a' tagoknak adodé magadat?
A' fötöl el-tiltván édes játékodat.

a) Kandahár. Perſia és Indoſtán között fekvö Tartomány, mellyet a' Perſiai Királyok nevekben igazgat egy Gubernátor, ki Perſiából küldetik.

Nem ſzabad-e. Ennek mézedet kóſtolni?
Hát ſzüntelen talpon kellé Orſzágolni?
Úgy van. — Szükség hogy a' tagok nyugodjanak,
De a' ſzemek ſtrását ſzüntelen állyanak.
Mig a' kormány-tartó vigyáz, nem ſzunnyókál,
Addig légyen örvény, légyen ſok ſzáz kö-ſzál.
De ha egy kevéſsé alſzik is: már félek,
Egy miatt el-veſzhet ſok ſzáz 's ezer lélek.

Huſſein! ártatlan Király! de alvó Fő b),
Ki, nem látád veſzély ellened honnét jö.

b) Huſſein. Soliman Perſiai Királlynak kiſſebbik fia, kit az Eunuchuſok, (Herélt emberek) a' kik nem tsak a' Királyi Aſzſzonyos Háznak (Hárám) hanem az egéſz Orſzágnak is Igazgatói voltak akkor,) Királlyá tették azért, mert ki nézték belöle, hogy ö alatta inkább uralkodhatnak, mint az ö Báttya alatt. Huſſein minden nemes nagyra vágyó indulat nélkül való volt, mindeneknek felette ſzerette a' magánoſságot. Vallásához különös indulattal viſeltetvén, egy ideig az Alkoránnak olvasására adta magát; azutánn pedig az Orſzágnak Igazgatását egéſzen az Eunuchuſoknak kezek között hagyván, a' bor ital, és az Aſzſzonyok társaſága foglalták el egéſz életét. Igy, azoknak egymáſſal való meg nem egyezéſek miatt az Orſzágnak Igazgatáſa egéſzen fel-fordult, 's következendö romlására, tágas ajtó nyittatott. Bruzen la Mart.

A' pártos MIR VEIS álnok meſtersége c)
Igy lett mélyen alvó Királyságod vége.
Nem érzéd, hogy mikor ö tsak ſziveskedett,
'S a' Mekkai kegyes utnak ereſzkedett d).

c) MIR-VEIS. Ez feje volt a' Tatár és igen hadakozó Agván Nemzettségnek; melly a' Tatároknak ſzokáſok ſzerént ſátorokban lakott, Kanduhár mellett; mellynek Gubernátora félvén attól, hogy ha ennek a' Nemzettségnek okos és bátor feje találna lenni, pártot ne üſsön: Mir Veiſt el-küldötte Ispahánba, mint a' ki leg nagyobb tekéntetü volt az ö Nemzettsége között. Ez ott, olly meſterségeſſen tudta a' maga dolgait folytatni, hogy minden gyanúságot magáról el háritott. Söt utóllyára még jobban hitt az Udvar néki, mint ama' hüséges Gubernátornak, kinek ſok ellenségei lévén az Udvarnál, kik által gyanuságba hozatott, Mir Veis viſzſza küldetett a' maga Nemzettségéhez, Királyi petsétes levéllel, hogy a' Gubernátorra vigyázzon. Haza erkezvén, tsak hamar a' Gubernátort, minden Perſa katonáival edgyütt meg ölette; 's ezen gonoſságát ugy feſlette le az Udvar elött, hogy még akkor is ſemmi gyanuságot maga felöl nem ſzerzett. Ez eſett 1709-ben.

d) A' Mekkai. Igen érdemes kegyeſségnek tartatik a' Mahomet Vallásán lévöknek, ennek Hazáját meg látogatni, a' melly Mekka. Mir Veis, hogy a' kegyeſségnek ſzine alatt annál inkább el-titkolhaſſa nagyra vágyó indulatit, kéredzett a' Királytol Mekkába,

Akkor fondamentom vettetett általa,
Mellynek Ispahánnál fellyebb nöne fala.
'S mig Te a' Hárámban magad múlatgatod,
'S az országot máſok által igazgatod,
Azok egymáſt rontják, téged tsalogatnak,
Kiki tsak a' maga haſznára halgatnak.
Addig e' nagy kigyó le téſzi Tojását,
Az, ki pattan 's ſzerzi Országod romlását e).

ezen ſzent köteleſségnek végbe vitelére. A' Persák is Mahomet Vallásán vagynak; de, hogy ök a' Török' földére ne járjanak, Aba a' Persák nagy és bölts Királlya, haſznosnak itélte Meſzátba, a' Perſa birodalomban lévö Városban által tenni ezt a' ſzent utazáſt. Annyival inkább, hogy, jóllehet az Alkoránt tartyák mind a' Persák, mind a' Törökök: mindazáltal annak magyarázattyában annyira külömböznek egymáſtol, hogy egyik a' máſikat Eretneknek tartja. Mir Veis az ö Nemzettségével edgygyütt, a' Törökökkel tartott a' Vallás dolgában, nem a' Persákkal: azért is a' néki meg engedtetett hogy Mékkába mennyen. El is ment; de nem azért hogy kegyeskedjen; hanem azért, hogy a' Török papoktol levelet vigyen Szent Petsét alatt a' felöl, hogy az ö Nemzetségének, ſzabad a' Perſiai Király, mint Eretnek ellen fel-támadni. Melly levelet mikor oſztán otthonn meg-mutatott, könnyen reá vette ezt a' tudatlan Nemzetséget arra, hogy Törvényes Királlya ellen fel-támadjon.

e) Kigyó. Mir Veis, ez a' ravaſz kigyó, tsak a' kéſzületet tette meg; hanem az ő

A' koronát mellyet Sófi kegyeſsége,
Nyert, bár nem birt maga, hanem Nemzetsége f).

fia Magmud, tökélleteſségre vitte azt, a' mit ſoha még tsak meg ſem is gondolt elöre, ſem az ö Attya, ſem maga. Mert az Agvánoknak elöſzör tsak a' volt az igyekezetek, hogy ſzabadságot ſzerezzenek magoknak. De hogy a' Perſiai Fö Igazgatóknak egyet nem értéſe által, jó ſzerentséje kezdett lenni Magmudnak, alig vette éſzre, hogy Ispahánt is, a' Királlyal, minden kintsével, 's Fö embereivel a' maga hatalma alá hóditotta. Igy a' Perſiai koronát el-nyervén az egéſz Országot hallatlan vér ontáſokkal bé töltötte; mig nem 1724-ben, az ö Attya bátyának fia. Airáf által, halálos ágyába meg ölettetvén, nem annyira uralkodásának, mint ſzörnyü kegyetlenkedéſének véget vetett; minekutánna a' Perſiai koronát viſelte volna három eſztendökig. Airáf ſzerentséſſebb volt annyiban, hogy tovább uralkodott. Mert a' korona, Tamásra, a' boldogtalan Huſſein fiára 1729-ben ment viſzſza ezekröl a' tolvajokról.

f) Sófi kegyeſsége. A' Perſiai Királyi Háznak törsöke Sófi vagy Sófa; ki is Alinak, a' Mahomet Vejének maradékából valo volt. Élt a' Tizennegyedik ſzáznak a' vége felé. Ollyan nevezetes volt az ö ſzentségéröl, hogy mikor Tamerlán, a' Bajazét meg győzéséböl viſzſza ment Perſiába, különös tiſzteletböl harmintz ezer rabokat ajándékozott

Mellyek az ág hegyén tsak addig állanak,
A' fonnyaſztó ſzelek mig meg fuvallanak h).
A' vért fel gyullaſztó égnek melegsége,
A' teſtet hizlaló eledel bövsége.
Az ebböl ſzármozó dologtalansággal,
Heverö élettel, kényes puhasággal.
Királyi ſzékedet egygyüt támogattyák,
Oltáridon az ujj tömjént gyujtogattyák.

De meg lásd hogy azért el-ne hidd magadat,
Hogy itt mutogatod illy nagy hatalmadat.
Van másföld, hol léſznek népek Fejedelmek,
Kiken nem tehetnek ennyit a' ſzerelmek.
Kik a' puha teſtnek lágyságát meg győzik,
'S Virtuſſal a' vérnek ſalakját ki főzik.
Nem botsáttyuk ötet tsak ſzabad ſzájjára,
Halgatnak a' lélek 's a' Vallás ſzavára.
A' jó Terméſzetnek Törvénnyét ſzeretik,
De a' puhaságnak leányát meg vetik.

h) Szabad a' Mahomet törvénnye ſzerént minden ö követöjének négy rendes feleséget tartani, és annyi ágyaſt valamennyit el-tarthat: az az, valamennyibe belé ſzeret. Mert abba ismét jó módja van' hogy a' régieken ki adjon, az Alkoránnak ezen ſzavai ſzerént: *Mikor többé a' te feleségeid néked nem tettzenek, ſzabad azokat meg változtatni.* Quando illæ non amplius tibi placent, commutare eas licet. Surat. 8. Bayle Dict. Hiſt. Critique à l'article Mahomet. Note Q.

Seſoſtris Egyiptom' hajdani Királlya, i)
E' tiſzta virtusnak ki rajzolt példája.
Irják, hogy ez egyſzer egyedül ſétála,
A' mint a' ſzép Nilus vize folydogála.
Senki nem volt véle tsak az ö Angyala,
A' nap is el tünvén, látſzott eſt hajnala.
(Az illy Angyalt a' teſt ſzeme meg ſem ſejti,
Mint leg jobb Baráttyát de a' ſziv el-rejti.
Ez az embert minden jóra igazgattya,
A' Józan-okoſság ſzavát ha halgattya).
Seſoſtris hát, nevén Angyalát ſzollittya,
Az: itt vagyok Király! a' ſzót igy ujittya.
KIRÁLY! — mond Seſoſtris, hidd el-hogy ſzeretném,
Ha e' ditsö nevet meg érdemelhetném.
De mit tselekedjem? Az igy ſzoll: ſieſsünk,
E' labirintushoz hogy közelebb eſsünk.
Ezt a' Nagy Oſiris a' mikor fundálta,
Az illy ízeméllyeknek kedvekért tsinálta.
Szót fogad Seſoſtris. Sietö lábával
Repülni láttatik edgyütt Angyalával.
Mit lát? Az Épület külsö pitvarában,
Két Iſtenség vagyon különös formában.
Az edgyiknek ſzivét ſebhetö ſzépsége,
Moſolygó ajaka, ſzeme éleſsége,
Az ékes virágok közt el-heveredve,
Moſt igy, teſte gyengén majd meg tekeredve.

i) L'Allegorie de Seſoſtris attribuée à de Voltaire.

A' jádzó ſzerelmek nagy édeſségétöl,
Ájulva van 's foſztva tsak nem erejétöl.
Ennek háta megett hárman ſtrásálának,
Tántorgó lábokkal a' mint álhatának.
Ezeknek minden hús le-ſzáradt tsontyokról,
Sárgaság tsepeg le az ábrázattyokról.
Azt kérdi Seſoſtris hiv vezetöjétöl:
Ki ez a' ſzép gyenge Nimfa a' nevéröl?
Hát e' rút emberek vallyon kik lehetnek?
Mi dolgok vagyon itt? mi jót kereshetnek.
Király! az igy felel: E' ſzépség ki légyen,
Arrol tudoſitáſt akarnám más tégyen.
Ezt Te rajtad kivül, minden jól esméri;
Udvarod 's Órſzágod ſegittségét kéri.
Ez, ama' ſzép ugyan, de káros Iſtenség,
Kinek ez a' neve: TESTI GYÖNYÖRÜSÉG.
Ez a' Fejek amaz Otsmány ſzeméllyeknek,
Kik olly kelletlenek a' nézö ſzemeknek.
Azok között elsö, mint ládd az UTÁLAT,
Más a' MEG - UNT - ELET, harmadik a' BÁNAT.
Ezek a' leányi a' multt bujaságnak,
Ezek nyomják ſarkát e' ſzép Áſzſzonyságnak.

Seſoſtrisnak mélyen bé hatott ſzivére.
E' komor Igazság hogy lett értésére.
Kérdi ismét. Hát az mi Iſtenség lehet,
Kit a' ſzem amodébb fel tsak alig vehet.
Ugy tetſzik, az nem illy könnyü tekintésü,
Nemes vidámsággal de tellyes nézésü.

Arany páltza vagyon, 's golyóbis mellette,
Jobbra: kard és Mérték bal kézröl tétetve.
Sok könyv és ſok irás telte meg kezeit,
Egy pais el-fedi ſzép fejét mellyeit.
A' melly ditsö templom nyilik a' ſzavára,
Annak nem nézhetni világoſságára.
Külsö Tornátzának felsö boltozattya,
HALHATATLANSÁGÉ: ez iráſt mutattya,
Bé lehet-e nékem vallyon oda menni?
Nehéz, mond az Angyal, feleletet tenni.
E' dologgal immár ſokan probálkoztak,
Jobbára felöle, kik meg unatkoztak.
De nem terméſzete e' komor Szépségnek,
Tüzét nem érezni a' ſzerelmeſségnek.
Amaz érzékenyhez könnyebben férhetni.
Az, nagyobban: de Ez tud jobban ſzeretni.
Az magához vonó ſzépségeket mutat:
Ez, a' ſzeretödnek teſz fel nehéz utat.
Az ö Elméiektöl kiván Jozanságot;
Szivektöl, állandó és hiv Tiſztaságot.
Ennek ö magának neve: a' BÖLTSESSÉG;
Fel-nyilt fényes lakó-helye: a' DITSÖSSÉG.
Minden Jó iródik e' Templom' falára,
'S által megy a' végsö maradék ſzájjára.
A' TE nagy Neved is majd ide iródik:
Szived e' két Iſten közt ha nem oſztódik.
Mind kettöt egyſzer'smind ſzeretned nem lehet,
Szabados válaſztáſt de még ſzived tehet.
Ah! igy ſzoll Seſoſtris; én már válaſztottam,
E' két ſzeméllyeket mihelyt meg láthattam.

Szereſsék bár máſok e' két Iſtenséget,
Edgyütt: Seſoſtris teſz köztök külömbséget.
Azzal boldog, magam, 's röviden lehetek,
Ezel mindeneknek nagy haſznot tehetek.
Annak hát mulólag egy pár ſokot ada:
De e' máſodiknál a' ſzive marada.

JÓSEF! a' TE ſzéked ſokkal Felségeſſebb,
Neved mennyen földön már ditsöſségeſſebb,
Mint ſem hogy én merjek azokról ſzollani,
De ſzabad térdemet, néked meg hajtani.
Királyi Virtuſid a' midön tsudálom,
A' ſzent halgatásban tiſztemet találom.
Ti oh! láthatatlan 's halhatatlan kezek,
Kiknek nagy dolgokat irni nem nehezek.
Vegyétek ezeket egygyül egyig ſorba,
A' leg kiſſebbnek is vétek esni porba.
'S a' HALHATATLANSÁG DITSÖ Templomában.
Tegyétek a' leg-főbb Virtuſok ſorában.
Hogy a' leg utolsó Nemzet is láthaſſa,
'S JÓSEF-ért az EGET a' világ áldhaſſa.

Népek! Ti Nagy JÓSEF boldog jobbágyai!
Tanitó példámnak, ti vagytok tárgyai.
Nézzétek, Seſoſtriſt Bölts Királyotokban,
'S azutánn ſzállyatok viſzſza magatokban.

Ugy-e? hogy e' Föhöz olly tagok illenek,
Kiknek mindenféle Virtuſok kellenek.
A' kik ellenségi a' teſtnek kényének,
Hordozói a' Nap és a' Hold terhének.
A' kik a' ſzabados teſt gyönyörüségét,
Ugy tartyák mint lelkek káros ellenségét.
Amazt mértekletes étellel táplállyák,
Ezt a' Böltseſségnek tejével hizlallyák.
Néznek, nem ſzemélyek magános haſznára.
Hanem az egéſz teſt köz boldogságára.
A' puha életnek a' mint gyülöllöi:
Ugy a' Münkáſságnak ſzives ſzeretöi.
Az Elméjek ékes, jozan gondolattal;
Szivek ſzép, egyenes tiſzta indulattal;
Mindenben, a' mi jó, eröſſek 's állandók,
Éltek, 's mindeneket azért áldozandók.

Oh! bizony illy tagok illenek e' Fö-höz,
Nemzetem! Virtuſod mérd e' Próba-köhöz.
A' mikor a' pompát a' Király kerüli;
'S Felséges Vállait a' te gondod üli.
Fö Méltóságának juſsát le vetkezve,
A' Gyönyörüségnek ellene evezve.
Ditsöſséges Vérböl ſzármozott Teſtének,
Nem kedvez; nints nyugta Királyi lelkének;
Szeretö ſzivének fel-emelt Bálványa,
Nem más, hanem a' ſzüz Böltseſség leánya.
Ennek két karjain öſzve ölelkezve,
Minden más tüz ellen áll fel-fegyverkezve.

'S annak méznél édesbb Nemes Komorságát,
Ugy nézi mint Maga, 's népe boldogságát.
Oh! hogy lennél Nemes MAGYAR! veſz-
tegetö!
Puha, 's a' bujaság tittjára ſietö.
Ném! - - e' Ditsö Fö-höz olly Tagok illenek:
Kiknek a' Böltseſség, 's a' Virtus kellenek.

TIZENKETTÖDIK RÉSZ.

TÖRÖK Orſzág.

A' PERSÁNAK földe a' hol végezödik,
A' Töröké éppen mindgyárt ott kezdödik.
TÖRÖK! te Kereſztyén Névnek ellensége!
Ha leſz vérengezö Hatalmadnak vége!
A' fél Hold oh! mikor fogy már el-egéſzen,
Erö't a' Nap rajta vallyon mikor véſzen.
A' Nagy Konſtántinnak ketté haſadt ſzéke,
Ha leſz egy Római Tsáſzárság mértéke a).

a) Conſtantinnak. Conſtantinus Magnus Elsö Kereſztyén Tsáſzár Rómában, maga birta, az ö elötte lévö, és ſzinte a' negyedik Századnak végéig utánna következett Tsáſzárokkal, mind azokat, valamellyek most a' Római és Török Tsáſzárságokhoz tartoznak. Theodoſiusnak a' Fiai Arcadius és Honorius között oſztódott fel ez a' Birodalom, és igy lett ez egyböl kettö, mellyek közzül az edgyik Napkeleti, a' máſik Nap nyugoti Birodalomnak neveztetett. A' Nap nyugottinak fö-Városa vala Róma; és ez a' birodalom, ſok változáſokkal ma is fenn áll, a' Római Tsáſzárságnak neve alatt. A' máſiknak vége lett 1453-dik eſzt.; a' mikor Máſodik Mahomet Konſtantzinápolyt meg-

Idö! e' változás ellen meddig hartzolſz!
Illy ſok boldogtalan lelket miért ſartzolſz!
Elég. — Mindenfelé látok mozgáſokat,
A' mellyek igérnek nagy változáſokat.
Mahumet! b) Szolimán! c) haſzontalan ſirtok
Kéſzül mélyen áſott temetkezö ſirtok.

---

vette, és a' Kereſztyén Görög Birodalomnak romlásán, a' Török Birodalmat meg fundálta.

b) Ez az a' Mahomet, kiröl fellyebb emlékezet tétetett, kit méltán lehet a' Török birodalomnak fundátorának tartani. Igen Vitéz, bátor, bölts Hadi vezér volt; a' millyennek kellett lenni egy ollyan Fejedelemnek, a' ki a' világon nagy Változáſt okozna. A' Hunyadi Jánoſok' Mátyás Királyok' Vitézségeknek koſzorúját, a' teſzi ditsöſſégeſſebbé, hogy illyen hatalmas hadakozó Vitézzel kellett ö nékiek ſzembe ſzálni 's gyözni.

c) Szoliman volt a' Török birodalomnak edgyik leg hatalmaſabb Tsáſzárja, kinek Neve emlékezetben marad a' Magyar Hiſtoriákban is, Belgrádnak elöſzöri meg vételéröl, a' Mohátsi Veſzedelemröl, Budának 's más erösſégeknek el-foglalásárol, Bétsnek megſzállásárol, és a' ſzigeti Várnak vivása alatt eſett halálárol, mellyek eſtek 1521-töl fogva 1566-dik eſzt. Ezzel kötött leg elöſzör a' Frantzia Nemzet ſzoros egyeſséget, mellyet

Az irigység, melly járt köztünk a' reſtséggel
Haldoklik: fényeget az utólsó véggel d).
A' Nap ſugárai már moſt fényeſebbek,
A' ſzemek is mellyek néznek éleſebbek.
Öſzve ért a' lángja a' Kereſztyén ſzivnek,
Nints helye az egymás ellen fel vont ivnek e).
Ha a' két fejü SAS egyſzer kél ſzárnyára,
El-repül Stambulig, 's félzket rak várára f).
Az e' felöl való édes Reménséget,
Ugy tartom, mint Hazafiúi hüséget.
Meg-ſebhedt ſzivemnek ez gyenge flaſtroma.
Ez ſok Magyar Mártir ſzent Teſtamentoma.

---

mind eddig is meg tartott, Magyar Orſzágnak ſokſzori kárával.

d) Minden hiſtoriákból azt lehet látni, hogy ha a' Kereſztyén Fejedelmek egymás között meg egyeztek volna: ſoha a' Török birodalom olly erös lábra nem állott volna Európában.

e) Ugy kezdenek lenni a' Kereſztyén Fejedelmek egymáſſal, mint mikor a' kéziv fel vonódik, de ki nem lövettetik. A' táborozáſokban a' ſátorok fel vonattatnak, de a' dolgok a' Tsendes Tanátskozáſok által végeztetnek el otthon.

f) Stambulnak hivják a' Törökök Konſtantzinápolyt.

Ezeknek véreket a' kik ki ontották:
Azok az Iſtennek ſzem fényét bántották.
Oh! hogy maradhatna hát ez büntetetlen!
Egy ártatlan tsepp vér ſints ki kereſetlen.
A' kik ſzéllyel hányták az UR-nak oltárit,
Magokra ingerlék az Egek Polgárit.
Ezek közzül tsak egy olly nagy erövel bir,
Hogy kell öltjeinek majd két ſzáz ezer ſirg).
Ezek hiv ſzolgai az Egek URÁnak,
Ki a' Boſzſú álláſt meg-tartá Magának.
Oh! ha el-jött ennek el rendelt ideje,
Indully ſegittségre Menny Hadi ereje!
Ha kéſz a' Dög: SASOK ti is repüllyetek h)
Dulásra foſztásra népek kéſzüllyetek.
De ezt a' jövendö idötöl kell várni,
Bizonyos lépéſſel tsak má-n lehet járni.

Itt vagy hát alattam Török birodalom!
Ally meg! gyanús földed a' mig bé nyargalom.

g) Ki jövén az Urnak Angyala, le vága az Aſſiriabéliek ſeregében ſzáz nyoltzván öt ezer embert. *Eſa.* 37.

h) Tzélozás vagyon az Idvezitö ſzavaira; ki is Jerusálemnek a' Rómaiak által következendö veſzedelméröl igy ſzóll: A' hol a' Dög oda gyülnek a' Saſok. E' példa-beſzéd volt a' Sidok között: de igen ſzépen alkalmaztattatott a' Római Hadi ſeregnek Sas zászlóira. *Mát.* 24: 28.

Elöſzör is rólad emlékezéſt téſzek,
Szent Föld! háládatlan URamhoz nem léſzek.
Mikor téged látlak arról gondolkozom:
Meg halni bünömért, hogy már nem tartozom.
Itt járt a' Meg VÁLTÓ, itt ſzenyvedt, meg itt holt,
Mig értem fizetni kellett, addig itt volt.
Bár hát moſt reád föld! nints ſemmi ſzükségem,
Rólad emlékezni, de köteleſségem.
Bizony kegyeſségem ha hozzád köttetnék;
Ha Kereſztyén nálad nélkül nem lehetnék:
Soha az az ISTEN, a' kit én imádok,
Kihez képeſt minden Iſtenek tört nádok,
Azt meg nem engedné, hogy téged a' birna,
Ki ſzent Fia ellen hamis Valláſt irna.
Mig Jerusálemben akar tiſzteltetni,
Oltárát örökre ſzéllyel nem verhetni.
De mikor az egéſz földtöl meg kivánnya.
Hogy tiſztellye: régi Templomát el-hánnya.
Mint Jerusálem volt, Garizim leſz olly ſzent:
Ha tiſztán imádod ott az Igaz ISTENT.
Egy Helynek más felett már ma nints ſzentsége,
Az URé ez a' föld 's ennek tellyeſsége.
Tiſzta ſzivet, lelket ha emelſz az Égre,
Akárhol: el-értél a' fö kegyeſségre.
Jöjj ide a' Világ leg tulsó végéröl,
Hogy tsudát láſs a' ſzent Golgota helyéröl.

E' lesz a' felelet: ki kivánta töled;
Itt volt, de már fel ment Meg VÁLTÓD elöled.
A' hol ö van, buzgó szived ha ott lészen:
Annál szentebb utat a' tested nem tészen.
E' kereszt, koporsó, szegek 's más egyebek,
Mellyek által lettek (mondiak) ama' sebek.
Lelked nyavalyáját meg nem gyógyithattyák,
A' Sebeket, a' HIT szemei láthattyák.
Azokban keresséd hát meg gyógyulásod,
A' HIT, 's a' SZENT ÉLET a' te utazásod.
A' mi ezen kivül van a' Tudatlanság,
Kár a' Keresztyénben a' nem bölts buzgóság.

Példák a' Keresztyén Országok népei,
Ama setét világ szentelt Vitézei.
Kikben a' Buzgóság meg nem tiztult heve.
A' Keresztyénségnek veszedelmes leve.
Mert a' kereszt öket ide vezérlette,
'S a' Mahomet Népe sirhalomba tette i).

i) A' tizenegyedik században indult vala fel a' Keresztyénség elöször arra, hogy, az ugy mondatott szent földet, a' hitetlen Mahomet vallásán lévöknek kezekből ki végye. A' kik erre a' szent Katonaságra reá adták magokat, azoknak, több különös jusokkal együtt, Rómában, tökelletes bünök' botsánattya igértetett; ök pedig ezzel külömböztettek meg más Világi katonáktol, hogy veres posztó keresztet hordoztak a' jobb

Pusztává maradtak sok népes Országok,
Idegenre mentek örökös jószágok.
Otthon az özvegyek 's árvák szaporodtak;
Itt, egymással a' szent Hivek tzivakodtak.
A' szent vitézségnek szabados Zászlója,
Lett sok gonoszságnak tüzesült taplója k).

vállokon, mellyekröl Keresztes Katonaságnak neveztettek. Nem lehet meg illetödés nélkül olvasni azokat a' Historiákat, a' mellyek emlegetik, a' Keresztyénségnek ez által a' Katonaság által esett szokszori, meg sirathatatlan pusztulását 's kárát.

k) El-halgatván egyebeket csak ezt emlitem, melly nagy veszedelme következett e' mi Hazánknak az illyen Keresztes Katonaságnak rendeletlen szabadságából. Második Lázló Király fel-indittatik a' Törökkel való hadakozásra; de minthogy sem pénze sem embere nem volt, az Esztergomi Cardinalis Baksts Tamás, engedelmet nyert Rómában, a' Keresztes Katonaságnak Magyar Országon lehetö gyüjtésére. Ez, sok ezerre gyülvén a' parasztságbol, Dósa Györgynek vezersége alatt forditotta a' maga fegyverét a' Nemesség ellen. Nints a' kegyetlenségnek, 's istentelenségnek ollyan rettentö neme, a' mit ezek el nem követtek mind azokon, valakik parasztok nem voltak; mind addig, mig nem Zapolya János Erdélyi Vajda, ezeket széllyel verte, Vezéreket el-fogta, és az Országot, négy holnapi véres háborúsága utánn, 1514-dik eszt. meg tsendesitette. Ezekröl neveztettek aztánn a' Ha-

Az igaz Kegyeſség mig ſzemeket nyitott.
Páſztort 's nyáijat végre arra meg-tanitott,
Hogy a' ſzent Vitéznek nem e' föld a' tzéllya,
Lelki a' fegyvere, ſiſakja, pántzéllya.
Lelki ellenséggel kell néki hartzolni,
Igy fog, ha itt nem is, Mennyben Orſzágolni.
Lelki a' Hit, melly öt meg külömbözteti,
Ez láthatatlant néz; ez a' Terméſzeti.
Ennek valóság kell; nem kap az árnyékon,
A' teſtet hordozza okos tartalékon.
Kéſz, meg holt Uráért yérét ki ontani;
Minden Törvényének térd' 's fejet hajtani.
Meg külömbözteti, de magát a' fától,
Szent, 's már ditsö Teſtét kö-koporsójától.
Magáért, mindenét 's életét is adja:
Ezt, a' kinek jutott, önként annál hadja.

Meg-vallya ezt, a' ki azokat még nézi,
Kik az Urnak voltak leg-elsö Vitézi.
Mire volt fö gondjok az Apoſtoloknak?
'S ö utánnok a' ſok hiv Tanitványoknak?
Arra: hogy a' Kriſtuſt hidjék 's predikállyák,
'S ſzent Tudományáért a' halált ki állyák.
Soha nem sürgették a' Kereſztyéneket,
Hogy meg-látogaſſák ezen ſzent Helyeket.

borúság indittók a' Hazában, Kurutzoknak; mert ezeket Deákul igy hivtak: Cruciati (Fr. Car. Palma Notitia Rer. Hung.)

Az UR koporsóját meg nézi Mária:
El-hal, hogy nints a' Teſt; hanem a' Páslija.
E' nem kell. Magáért töprenkedik és ſir,
Ha az UR nints maga: mit teſz ha ezzel bir?
Bizony meg nem lehet ſz. Pétert menteni:
Hogy ezt ott találta ö is felejteni.
Söt hogy mikor már ſok ezer Tanitványt tett,
Senkit illyen formán közzülök nem intett:
Kereſztyének! Elsö gondotok e' légyen,
Kiki a' Golgota helyére ki mégyen.
Ottan azok közzül a' mi találkozik,
Melly a' ſzent koporsó 's Kereſzthez tartozik,
Azt mind hozzátok el, 's ſzentül örizzétek,
A' földön heverni azoknak nagy vétek.
Ha a' Sidók ebben ellent állanának,
Néktek ſzent Halálra majd utat nyitnának.
De ettöl, én mondom, ſemmit ne féllyetek,
Köveſſetek engem, mégyek elöttetek.
Oh! bizony ſzent Péter igy nem prédikállott,
Térj meg; hidj Kriſtusban: ſzava ebböl állott.
Vagy hát hüség nem volt az Apoſtolokban:
Vagy másként értettek e' teſti dolgokban:
Hüségek a' világ elött esméretes,
A' fa, kö a' HITre hát nem épületes.

MÁSODIK SZAKASZ.

Még én a' ſzent Földön ſzemeim hordozom,
Két nem várt társommal öſzve találkozom.
Én a' merröl jöttem, ök arra ſiettek,
Olly magoſſan mint én, de nem repülhettek.
Mert tsak a' levegö eget haſitották,
'S hogy én öket néztem, ök azt nem láthották.
Egy kard, 's egy könyv vala ezeknek kezekben,
Éles villámáſok láttzottak ſzemekben.
Edgyik a' máſikat üzte és kergette,
A' mint mozgáſokat ſzemem fel-vehette.
Ha álltak: mérgeſen mindgyárt öſzve kaptak
'S egymáshoz villogó fegyverekkel tsaptak.
Az elsö, bé érvén a' Persák földére,
Onnét viſzſza fordul, 's néz kergetöjére.
De ez, tovább menni már nem iparkodik,
Meg áll, 's egy ideig arra agyarkodik.
Végre ugyan ollyan ſebes repüléſſel,
Meg tér; süvölt az ég a' ſzárny evezéſſel.

Ezeket elöſzör én olly Angyaloknak,
Gondoltam, örzöi kik ez Orſzágoknak.
De hogy maid mélyebben rolok gondolkoztam,
Itélet tételemet jobbulásra hoztam.
Mert igy ſzóllék: Merö azonn képtelenség,
Jó Angyal, Angyalnak hogy légyen ellenség.
Ha az Orſzágnak van különös Örzöje,
A' jó Angyal; 's nem leſz más Jónak üzöje.

Mert az ISTEN adná az illyen örzöket,
A' ki Jókat adna 's nem vérengezöket.
A' hát nem is lehet, hogy az Orſzágoknak,
Különös Angyalok leheſſen magoknak.
Mert igy, ez ártatlan lelkeknek egymáſſal,
Kellene lenniek örök villongáſſal.
Mikor ez az Orſzág amarra támodna,
A' két örzö Angyal öſzve haborodna.
Nem. — A' ſzentek élnek egymáſſal békével
Nagy vétség terhelni öket e' félével.
Egy az a' ki vigyáz az egéſz világra,
'S abban külön külön mindenik Orſzágra.
Öldöklö Angyalát moſt Egyiptom érzi,
A' vétkezö Dávid népét, majd a' vérzi.
A' mit Elizeus látott Lovagoknak,
Dániel és Péter érzik Angyaloknak.
Ezek hát moſt ide, majd amoda mennek,
Mint tetſzik küldeni öket az ISTENnek.

A' mit tovább láttam ezt eröſitette,
'S Gondolatom kettség kivül helyheztette.
Ama' lelkek, kiket Angyaloknak véltem,
Kik és mik lehettek ebböl meg itéltem.
A' mint Jerusálem feküdt, ahoz délre,
ARABIA nyulik ki a' tenger ſzélre.
E' volt Mahometnek régenten hazája,
Itt ſzóllott elöſzör e' tsabittó ſzája 1).

1) Mahomet ſzületett 569-ben. Kereskedöböl Profetává 's nagy Fejedelemmé lett. Látta

Mekka ditsekeſzik ezzel mint fiával,
De Medina kényes ſzent koporsójával.

tudniillik ſzellyel jártában, melly ſok veſzekedés volna az emberek között, az ö vallásoknak külömbségek miatt, Igy gondolkozott hát, hogy ha ö egy vallást tehetne abból a' ſokból, majd ö néki leg több követöi lennének. Negyven eſztendös korában azért azt kezdi hirlelni, hogy ö Próféta; de elöſzör tsak a' Feleségének 's baratinak. Három eſztendöre ezek verbuáltak ötvent magok mellé, kik már kéſzek voltak Mahometért meg halni. Tsak ugyan ennek az ujj Apoſtolnak bolondságát ſokan éſzre vették Mekkában, 's onnét ki kellett ö néki ſzaladni. Ettöl az ö ſzaladásától ſzámlállyák a' Törökök az eſztendöket. Ez eſett Sz. Jakab Hav. 16-dik Napján 622-dik eſzt. és itt kezdödik az Hegira. A' ſzaladó Próféta látván, hogy az ö Beſzédének kevés haſzna volna, a' fegyverhez nyult. Azt mondotta, hogy minden Prófétának különös minémüsége van. A' Jéſus Kriſtusé volt a' ſzelidség engedelmeſség: az övé az Erö; azért is Tanitványinak meg-parantsolta, hogy fegyverrel felellyenek azoknak, a' kik az ö tudományában gántsoskodnának. Igy elkéſzitvén azoknak ſziveket, faluról falura, városokrol városokra járt. A' kik bé-fogadták, 's vallását bé vették, azoknak meg engedett; a' kik bé-nem ereſztették, 's azomban meggyözettettek, azoknak e' kettöt tette fel, hogy vagy mind meg ölettetnek, vagy a' vallását bé vegyék. Illyen módon kevés

Temploma tartatik négy ſzáz oſzlopoktol,
's fenylik három ezer égö lámpáſoktol.

eſztendök alatt, négy ſzáz mért földre, mind külsö, Fejedelmi, mind lelki vagy Prófétai hatalmát ki terjeſztette, 's meg holt 631-dik eſzt.

Az ö Tudományát e' három két före lehet huzni. I. Hogy egy Iſten vagyon. II. Hogy ez a' mindeneknek Teremtö Iſtene meg bünteti a' bünt, és meg-jutalmaztattya a' Jóságot, mind ez életben, mind ez élet után. III. Hogy az Iſten meg ſzánván a' bálvány imádásban lévö embereket, Mahometet Prófétául támaſztotta, hogy meg tanitaná az embereket arra, mi képpen kerüllyék el a' gonoſzságnak büntetését, 's mi képpen nyerjék meg a' Jóságnak jutalmát. Ezekböl látni való, hogy ö a' Kereſztyén Vallásnak ſok fundamentomos agázatait bé vette; azért is azt mondotta, hogy az ö tudománya nem ujj, hogy már Abraham, 's Ismáel azt tartották. Az ó Teſtamentomi Prófétákon kivül, hitte, hogy a' Jéſus a' Szüz Máriának fia, hogy az Meſſiás; hogy az, az Iſtennek lelke és Igéje, de nem fia.

A' mi az ö Vallásának külsö réſzét illeti, parantsollya a' környül metélkedéſt, a' mosódáſokat, napjába öt rendbéli imádkozáſt, a' bortol 's egyéb erös italoktol, ugy a' diſznó huſtol való meg tartózkodáſt, a' Ramadán nevü holnapos böjtöt, a' Péntek napnak meg ülését, 's a' t. A' kik ezeket gyakorolnák,

Tornya ékes ezüſt pállérzott pléhekkel,
'S arany fonalakbol ſzövött ſzönyegekkel.
Itt áll a' koporsó márvány oſzlopokon,
Mellyhez látni által ezüſt roſtélyokon m).
Ez a' Muzulmannak leg-ſzentségesb helye,
'S a' leg érdemeſebb kegyeſség mühelye.

azoknak jutalmul tett fel ez élet utánra, egy ollyan gyönyörüséges helyet, a' mellyben a' lélek az ö terméſzetéhez illendö gyönyörüségekbe egéſzſzen belé merittetnék, haſonlóképpen a' fel támadó teſt, az ö moſtani érzékenységeit ſokſzor jobban gyönyörködtetö mulattságokban. Ez a' Török Paraditsom.

Azt a' könyvet, a' mellybe a' Mahomet Vallására tartozó minden tudományok és parantsolatok bé foglaltatnak Alkoránnak hivják. Ez áll, hat ezer, minden rend, egymásból folyóság és meſterség nélkül való verſekböl. Ebben, a' dolgoknak egymáſſal való ellenkezéſek, a' képtelenségek, a' meg lett dolgoknak helyeken 's idejeken kivül való tetettetéſe, ſzámtalan. Van benne hellyel hellyel, a' napkeleti Nemzettségekhez illendö fellengös ékeſen ſzollás is. Dict. Hiſt. Port.

m) Méſe az a' mit mondanak közönségeſſen, hogy a' Mahomet koporsója vasbol van, 's a' felette lévö Magnes-kö tartaná a' levegö égben függöen.

Bár ö a' világnak lakjék ſzélsö végén,
De ſemmi ki nem fog az ö kegyeſségén.
El jö ide egyſzer az ö életébe,
Vagy maga, vagy másnak bérlelt ſzemélyébe n).
Boldog végét élte végén nem várhattya,
Ki a' ſzent koporsót élvén nem láthatttya.
De a' ki ez utat tsak egyſzer meg-járja,
Az, habzó kéttségét ſzivéröl el-zárja.

Ide hát ſok ezren minden felöl gyülnek,
A' kik a' Mahomet tüzetöl hevülnek.
Még a' Nagy Szultán is e' helyet betsüli,
Ajándékkal minden eſztendön tiſzteli o).

n) A' Mufti meg engedi, hogy ezt az utat az ember más által is el-végezze, ha nem akar menni maga.

o) Az Égyiptomi Baſa tartozik minden eſztendöben Mekkába küldeni a' Szultán képében, bizonyos ſumma pénzt, egy arannyal bé borittatott Alkorántot, és annyi fekete poſztót, a' mennyi bé fodi a' Metsetet. Ezek oda érkezvén egy arra különösön fel készittetett Tevén, a' más eſztendöbéli poſztót darabokra ſzaggattyák, és az ott, ſzent utazásba lévö Muzulmanok, mint valamelly ſzent Erekjét, magok között fel-oſztyák; az a' ſzerentsés a' ki a' tévének a' tajtékjával a' maga ſzakállát meg-kenheti, mert az is ſzentnek tartatik, és ſoha többé ſemmi munkát nem ſzabad véle tétetni. Bayle Dict. Hiſt. Crit.

A' mint hát látáſom e' földet el-érte,
A' meg-fordult lelket, odáig kéſérte;
Ott, mint egy utazó pihenö helyére,
Le ſzáll a' toronynak fényes tetejére.
'S el-fáradt ſzárnyait öſzve tsattogtatva,
Fegyverét mind a' négy réſzre villogtatva.
Bal kezében lévö könyvét ki nyitotta;
Suſogott valamit, 's ismét bé hajtotta.

Hirtelen nagy lárma eſik minden felé,
A' buzgó nép todul, tolong, ſiet elé.
Hangzik az ég a' ſok Alla kiáltáſſal,
Mint mikor két tábor ütközik egymáſſal.
A' nagy Papi ſereg a' ſok Derviſekkel,
A' templomhoz járul meg-mért lépéſekkel.
Annak már fel nyitott pompás ajtajában,
Áll a' Fö Pap a' leg ſzentebb ruhájában.
Kinek Méltóſággal ſzét járó ſzemei,
'S a' népre tsendeſen ki nyujtott kezei.
Hamar tsendeſséget mindenben ſzereznek;
Várnak, és kegyeſen reá figyelmeznek.
Ö, ſzent halgatásban látván kegyes nyáját,
Illyen beſzédekre nyitá Papi ſzáját.
MUZULMANOK! E' nap gyözödelem napja,
Örülly ſzent Mahomet nyája, örülly papja p).

p) Muzulman, annyit teſz mint: Igaz Hivö. Ezzel a' névvel külömböztetik meg magokat máſoktol mindenektöl, a' Mahomet követöi.

Ómár,

Ómár, a' hitetö Alit el-kergette,
'S az Eretnek Persák közzé rekeſztette q).

q) A' Mahomet halála utánn, magyarázták az ö Vallását Abubeker az Attya, és Ali a' Veje; de külömbözöképpen. Mert Ali ſokat meg enged ollyat a' mit ama' tilt. Ebböl nagy villongáſok lettek mind magok között, mind azutánn az ö tanitványaik között A' mellyik eröſſebb volt, a' volt az igazabb. Végre a' Török mai birodalomban eröt vett az Abubéker magyarázattyán; Alié pedig a' Perſák tartották meg. Leg-hatalmaſabb oltalmazója pedig az Abubéker magyarázattyának volt Ómár, a' ki utánna mindgyárt Kaliſa is lett, az az ollyan ſzemélly, a' ki Feje volt mind a' Vallásnak mind az Orſzágnak egyſzer'smind, mind vala maga Mahomet. Ezt az Ómárt a' Törökök Mahumet utánn való ſzentnek tartyák, azért is a' koporsója a' Mahumeté mellett van; Alit pedig atkozzák. A' Persák ellenben, Alit Mahumet utánn teſzik mindgyárt, Ómárt pedig atkozzák, azért mert az ö uralkodáſa alatt Alinak igen roſzſzul volt allapottya. A' Törökök ismét azért tiſztelik máſok felett Ómárt mert ebbe a' Mahumet lelkét leg-jobban fel-talállyák; ugymint a' ki tsak tizenegyedfél eſztendeig való uralkodáſa alatt, harmintz ezer városokat, 's városokat hodoltatott meg; négy ezer Kereſztyén 's pogány Templomokat vert ſzéllyel; ezer négy ſzáz templomot épitett a' Mahomet Vallásán levöknek

A' ſzent Alkoránnak az igaz értelme,
Hogy nálunk van: jele Ómár győzödelme.
A' nagy Mahometnek ö bir fegyverével,
'S Prófétai lelke kettös mértékével.
Tudjátok hogy a' ſziv e' fegyvernek hodolt
Mikor a' Próféta csak a' füleknek ſzólt.
Ki ſzent Tudományát hallván meg vetette:
Győzhetetlen kardja azt meg téritette.
Az Erö a' jele az Igaz Vallásnak.
A' meg vakult ember nem ád hitelt másnak.
A' jó Kereſztyének csak tartsák magoknak,
Meg-győzö erejét okoskodáſoknak.
Mi tudjuk, a' fegyver hogy ebbe többet teſz,
Ettöl tanuságot a' hitetlen is veſz.
Hogy ſzent tiſzteletet téſzen Mahometnek,
Népe Napkeletnek és az Enyéſzetnek.

Ez égette-fel ama Nevezetes Alexandriai Könyves Házat is, a' melly már az elött ſok ſzáz eſztendökkel gyüjtögettetett; de a' mellyröl Ómár azt mondotta hogy arra ſemmi ſzükség nints. Mert ugy mond, ha azok a' könyvek azt tanittyák a' mit az Alkorán, ugy nem ſzükségeſek, minthogy abban meg van minden; ha nem azt tanittyák: ugy veſzedelmeſek tüzre valók. Az illyen Birodalom alatt, nem tsuda, hogy a' Plátoknak, Ariſtoteleſeknek, Archimedeſeknek hazájok is, a' tudatlanságnak ſetéttségében bé borul, a' tudományok ſzámkivetésbe küldetvén, az értelem nélkül való vak buzgóság uralkodik.

Hogy a' ſzent Alkorán tiſzta tudománya,
Majd egéſz Áſia 's Afrika kormánya.
Oh! bizony köſzönnyük ezt az Ómároknak,
E' meg-győzhetetlen fegyveres papoknak.
Kik Pogányt, Kereſztyént egyre puſztitottak,
'S minden templomokat rakásra rontottak.
Tsak a' meg téröknek adtak ſzabadságot,
Igy, igy kell meg-győzni a' tudatlanságot.
E' fegyver moſt is van régi erejében,
Ezt tartya ſzent Ómár lelke a' kezében.
Tudja az Alkoránt moſt is oltalmazni,
Az ellen, a' ki azt meri rágalmazni.
Alit, a' Persáknak ama' tsábitóját,
A' ki ide lopni akará záſzlóját.
A' vigyázó Ómár moſt is vevé éſzre,
'S e' kardal el üzé ama' pártos réſzre.
Onnét jött moſt viſzſza nyert győzödelemmel,
Erröl tudoſittáſt teſz én beſzédemmel.

Muzulmánok! ö ezt azért tselekeſzi,
Sokak' hitlenségét hogy már éſzre veſzi,
Helyt adni akarnak kik az okoſságnak,
'S tsak azt hiſzik a' mit látnak igazságnak.
Vakmerök! - Nem méltók a' ſzent Prófétához,
A' kik elméjéknek biznak világához.
Hidd, visgálás nélkül a' mit töle hallaſz;
Engedj, még abban is a' mit nem javallaſz;
A' kik Mahomettel nem tartyák gyülöllyed,
Rabold, düld, tömlötzözd, foſzſzad,
vágjad, öllyed;

A' Muzulmán nevet tsak igy viſelheted,
A' paraditsomot meg tsak igy nyerheted.
A' ki okoskodik, már Hihetetlen lett:
Soha Mahometnek az illyen nem kellett.
Mint a' tombitának éles harſogáſa,
A' ſzép, 's rézdoboknak elegyes hangzáſa
A' hartzra ki állott jó lovat fel-ſzárja,
Nyerit, kapáll, zablát rág, tajtékját tárja.
Vérben keveredett ſzemei tüzeſek,
Érzékeny fülei mereven hegyeſek.
A' rajta ülője alig tartoztattya,
Fejét tekergeti, kantárát rángattya:
Illyen e' ſzók után a' ſzent Muzulmánság,
Elötte már minden nép 's Vallás hitványság.
Fogva tartott lelke ujjabb kötelekkel,
Szorul; lángol ſzive ſebeſebb tüzekkel.
Papja ſzólt! kéttségbe azt nem lehet hozni,
'S arrol még tsak nem is akart gondolkozni,
Valamiket a' ſzóll, a' mind Iſten ſzava;
A' képtelenség is az Igazság java.
Ha az ötet tudva 's akartva meg tsallya.
Annak kárát, hiſzi, hogy a' papja vallya.
Néki tiſzti a' hit, 's az engedelmeſség,
A' mit ſzoll, azt hinni, 's tenni, ſzent kegyeſség.

Igy az Alkoránnak meg-marad ſzentsége,
Kriſtusnak a' Török, igy kéz ellensége.
Mert ez, a' Hivötöl kivân okoſságot,
A' Józan Elmének ád nagy ſzabadságot.

A' ki külömbözne Vallás, 's értelemmel,
Azt mondja: az eránt légy engedelemmel.
Az ö Beſzédének van ugyan fegyvere,
De ezt lelked érzi, nem a' teſted ere.
Bé-hat az a' tsontok öſzve kötéſéig,
A' velöknek el-zárt leg belsöbb féſzkéig.
De a' teſtből ſoha általa nem jön vér,
Véres buzgóságot e' ſzelid UR nem kér.
Az ö Tanitványi nem voltak Ómárok,
Hanem ſzent Beſzédét el-oſztó Sáfárok.
Még is a' Kalifák roppant birodalma,
Nem terjedt olly meſzſze mint az ö Hatalma.
Bár moſt több a' pogány 's a' Mahomet népe r).
Ugy de a' Kriſtusé a' Nemzetek ſzépe.
Nem jött még el hiſzem annak az ideje,
Hogy Ennek hajoljon az egéſz föld feje.
Addig uralkodjék bátor a' feſtéttség,
Meg világoſodik majd minden Nemzettség.
Ez URnak Beſzédét nagy örömmel hallya,
'S hogy ö egyedül UR minden nyelv azt vallya.

Nem látám több dolgát e' fel-buzdult Népnek.
Ott hagytam mint büdös dögöt mellyet tépnek.

r) Ha a' földön élöket 36 réſzre fel-oſztyuk. Hat réſze Kereſztyén, hét réſze Mahomet, Valláſán valók, a' többi mind pogányság. Penſées Libres ſur la Rel. Chap. VI. de L'Egliſe.

Afrikát a' Közép Tenger Afiától,
A' mint el-ſzakaſztya; az is eſett hátol.
Egyiptom Kairoval 's füſtös Tornyaival,
Natolia régi puſztás városival.
Mind ujjabb és ujjabb utat kivánnának,
Néma nyelveikkel a' ſzemnek ſzóllnának.

Téged ſzires Görög Orſzág vallyon mi lelt?
Hogy az Abrázatod képéből igy ki kelt.
Te valál régenten a' föld ſzeme fénye,
'S minden Nemzetekuek eleven Törvénye.
Spártának Vitézi, Áthenás Böltsei,
A' tanult Világnak ma is nagy kintsei.
Ne ſirj. — Várd idötöl ſzabaduláſodat,
Moſt viſeld békével terhes Rabságodat.

Hazám látom! — HAZÁM! tovább nem megyek már,
Magán hagyott Teſtem fel emelt fövel vár.
Köſzönöm Fényes NAP uti társaságod,
Tartsd fenn ezutánn is velem barattságod.

Hibák.				*Olvasd.*
LEVÉL	SOR			
5	1	—	képezéleket	képzeléſeket
—	6	—	lelkedet	lelkeket
8	20	—	fel-kellós	fel-kelés
11	10	—	terkektöl	terhektöl
20	4	—	ellenek	ellened
28	21	—	által	által nem
29	5	—	melly	méjj
41	11	—	'a' mint	az, mind
42	8	—	irta	irja
—	9	—	Nér	Név
—	11	—	Midus	Médus
44	10	—	tarttják	tarjag
52	15	—	közel	kövel
63	14	—	Királynak	Királynék
64	24	—	hivségében	hévségében
66	6	—	nem	nem, a'
71	5	—	Hazafiak	Hazafinak
—	18	—	1510	1610
—	19	—	Vallásnak	Valláſuaknak
72	7	—	lelkek fziromnak	lelnek ſiromnak
73	3	—	fzavanként	fzázanként
—	4	—	kintsének	kintseknek
81	18	—	teſt	tefz
83	7	—	nagy	megy
84	1	—	kiki	kiké
87	3	—	fziveskedett	fzineskedett
92	15	—	botsáttjuk	botsáttják
93	23	—	fzivét	fzivet
95	4	—	fejét	fejér
—	18	—	fzeretödnek	fzeretöknek
98	4	—	tittjára	uttjára
107	5	—	fz.	fzent
110	7	—	két-före	kút-före
118	6	—	A' fzép	A' ſip
—	7	—	fel fzárja	fel-fzúrja
—	8	—	tárja	túrja
120	7	—	fzires	hires

Haáz Rezső Múzeum
Tudományos Könyvtára
Székelyudvarhely

Haáz Rezső Múzeum
Tudományos Könyvtára
Székelyudvarhely

Haáz Rezső Múzeum
Tudományos Könyvtára
Székelyudvarhely